

СТО ТРИДЕСЕТ И ДЕВЕТО ЗАСЕДАНИЕ

София, вторник, 28 май 1991 г.

(Открито в 10 ч. и 15 м.)

Председателствували: Председателят Николай Тодоров и заместник-председателят Гиньо Ганев

Секретари: Илиян Живков и Огнян Мишев

ПРЕДСЕДАТЕЛ НИКОЛАЙ ТОДОРОВ: Уважаеми народни представители! Досега са се регистрирали достатъчно хора. Имаме кворум. Откривам днешното заседание. *(Звъни)*

Дневният ред е утвърден от миналия път:

Дневен ред:

1. Продължаване на разискванията по проекта за Конституция на Република България на първо четене

Мисля, че няма бележки по дневния ред, той беше приет единодушно.

Давам думата на Петър Балабанов.

ПЕТЪР БАЛАБАНОВ: Уважаеми господин председател, уважаеми колеги! Мнозина от ораторите, изказали се върху проекта за конституция преди мен, подчертаха, че същността на законите се отразява най-точно с понятието "обществен договор" и се върнаха към формулировката на видните възрожденски умове като Монтезкьо и Жан-Жак Русо. Това показва нашия стремеж да се върнем към корените на съвременната европейска цивилизация.

Трябва да кажа, че мнозинството от тези идеи съществуват в Европа от много по-древни времена. Още преди 2500 години старогръцкият историк Херодот е писал: "Как би могла държавата да бъде добре уредена при наличието на еднолично управление, когато монархът има възможност да върши каквато му скимне, без да дава отчет за делата си!" И по-надолу обявява: "Не само този случай, но въобще всички случаи доказват колко драгоценни са еднаквото право и свободата на словото."

Още от тези времена до нас е достигнал и един текст, който се цитира като най-силна защита на демокрацията, на демократичното устройство. Старогръцкият историк Тукидит е вложил в устата на Перикъл следния текст: "И тъй, нашият държавен строй е такъв, че той не подражава на чуждите порядки, а, напротив - ние самите повече служим за образец на другите. Нашият държавен строй се нарича "демокрация", защото той държи сметка не за малцинството, а се съобразяваме с интересите на мнозинството.

При споровете между частни лица всички имат според закона еднакви права.

Що се касае пък до зачитането в обществения живот, почит се отдава само на оня, който се е отличил в едно или друго отношение, и то не поради някакъв произход, а поради своите способности.

По същия начин онзи човек, който е способен да принесе полза на държавата, не е лишен от възможността да стори това било следствие на своята бедност, било пък поради своето припизено обществено положение.

Ние се подчиняваме на лицата, които са облечени за даден период от време във власт, и на законите, а особено на онези от тях, които са издадени в защита на онеправданите, пък и на неписаните закони, чисто неизпълнение докарва на нарушителите презрението на всички."

Въобще в тези древни времена законите са били освещавани с божествен произход и законодателите са били почитани като божества, не всички, разбира се, за успокоение на колегията, а само тези, които са съумявали да създадат закони, които регламентират не миналото, а настоящето и бъдещето.

Във връзка с това искам да припомня: тук много често се цитираше Апостолът на свободата Васил Левски. Но най-важното не са неговите конкретни мисли, а това, че той в своите виждания обедини настроенията на прогресивната българска интелигенция и създаде образец на едно качествено ново, специфично българско общество, което беше много различно както от обществото на тържествуващата буржоазия в края на XIX век, така и от социално-утопичните миражи, които изповядваха отделни дейци.

Именно този реалистичен подход, основан на конкретните изисквания на страната и народа, на перспективите на тяхното развитие е единствено печелившият. Това го доказва и историята.

Текстът на проекта за конституция, който е пред нас, съдържа всички характерни черти за един истински обществен договор. В него са включени класическите формулировки, обогатени с най-новите идеи на съвременния конституционализъм. Не е излишно да се подчертае и друго - той е резултат от работата, от знанията на стотици хора. На практика в състоянието на отделните проекти, в работата на конституционната комисия и на екипите експерти, които я подпомагаха, взеха участие всички български специалисти в областта на конституционното право.

В този смисъл пред нас стоят колективните усилия на елита на нашата юриспруденция. Сред тях не можем да отменим с мълчание дори участието на колеги, които не са в тази зала. Примерно, господин Стоян Ганев, за който се говорят различни работи - и добри, и лоши, но аз искам да го спомена с доб-

ро днес, защото независимо от поведението му и неговите усилия са отразени в конституционния проект, който стои пред нас.

Всичко това определя характера на обществен договор на проекта за конституция. На мен ми харесват основните му характеристики. Те отговарят на очакванията на нашия народ. Проектът е освободен от високата степен на абстрактност и академична юриспроденция, които се срещат в някои от предварителните модели. В него на водещи позиции са изведени неотменимите права на личността, които през последните десетилетия се утвърждават чрез основните международни договори, и в същото време е гарантирано широко участие на държавата в социалното регулиране на развитието на обществото. Но и преди мен достатъчно оратори и като брой, и като квалификация изтъкват силните страни на проекта.

Бих желал да се спра на две области на основните права, които според мен заслужават да бъдат обект на по-нататъшните усилия на колегите от конституционната комисия.

Уважаеми колеги! И преди 10 ноември, а и след това се смята едва ли не за неусудно да се говори за правото на личността на труд, при това на защитен социално и справедливо заплатен труд. При това основното право на труд е защитено във всички международни документи, подписани през последните десетилетия по линия на различните международни организации.

Излишно е да ви напомням с какви взривове и социални потресения са заплащали различните страни и народи системното нарушаване на правото на труд. Ето защо ми се струва, че текстът, който се съдържа в проекта на конституцията и по-точно формулировката "държавата закриля труда", е доста неопределен и неангажиран. Той не може да създаде увереност в хората, които създават богатата и които ще създават богатата на нашето общество. Ще предложа на Бюрото един примерен вариант за развитие на чл. 16 и за да не ви отегчавам с конкретните текстове, искам да кажа две думи за друго основно право, доста подробно развито в проекта за конституция, а именно правото на собственост.

Господа, всички помним как в продължение на десетилетия се спекулираше с правото на частна собственост. Но би било голяма грешка, ако сега минем в другата крайност и отделим частната собственост като основно привилегировано право на собственост в сравнение с останалите. Никога и никъде в света на практика частната собственост не е била неприкосновена. Нещо повече. В развитите страни на Европа и Америка тя постепенно отстъпва пред различните форми на обществена собственост - акционерна, кооперативна, държавна, смесена. С особено внимание напоследък се отнасят икономистите

и юристите към колективната собственост. Според видни експерти от Великобритания именно тя е зародишът на образа на господстващата форма на собственост в бъдещите десетилетия, така както капиталистическата собственост, макар и малка по обем, е залегнала в основата на развитието на буржоазната революция в Англия през XVIII и XIX век. Ето защо ми се струва, че в този чл. 17 ние или трябва да приемем еднакви права за всички форми на собственост, или трябва да предвидим еднакви възможности за нарушаването на тези права от страна на държавата.

И още две неща към същия член. В последно време все по-голямо значение в развитите страни придобива една нова специфична форма на собственост, а именно интелектуалната. Ако преди няколко десетилетия от нея бяха заинтересовани главно дейците на културата и ограничен кръг интелектуалци, напоследък интелектуалната собственост става централен фактор за развитието на икономиката. Струва ми се, че нейното регламентиране и защитата на нейните права трябва да ангажират вниманието на нашите специалисти конституционалисти. Още повече, че България има с какво да се похвали и има какво да защитава в областта на резултатите от интелектуалния труд. Доколкото ми е известно, тези проблеми вече фигурират в редица международни документи и са развити от немалко специалисти в чужбина. Сега всички се убедихме, че запазването на държавната собственост върху някои отрасли и ресурси определящи структури е важен фактор за стабилното развитие на страната ни през следващите десетилетия.

Изброените в чл. 18 на проекта области на изключителна държавна собственост могат да бъдат дискутирани от специалистите. Не се съмнявам обаче, че никой от колегите не ще се възпротиви, ако решим областта на държавната собственост и включим в нея културните и историческите ценности от национално значение. Може ли да допуснем, че паметникът на Шинка някога ще бъде частна собственост? Може ли да допуснем, че частна собственост ще бъдат Тракийските съкровища или пръстенът на цар Калоян? Изрично настоявам не само от мое име, но и от името на всички колеги, които по възрожденски работят за занаване на историческата памет на нашия народ, тези предмети, тези паметници, тези ценности да бъдат защитени с изричен текст в нашата конституция.

В заключение бих искал да припомня обаче, че и най-съвършената конституция не е в състояние сама по себе си да реши проблемите на едно общество. Конституцията на Съединените американски щати, приета в обстановката на остра политическа конфронтация, след много перипетии, която днес се смята за образец на конституция, не е съумяла да предпази тази могъща страна ни-

то от кръвопролитна гражданска война, нито от остри социално-икономически сблъсъци, нито от политически сътресения. Една конституция може да изпълни възлаганите надежди, ако отговаря на реалните потребности на народа и ако има достатъчно силна част от обществото, която да застане зад нея и я защитава.

Иска ми се да вярвам, че ние, народните представители от Седмото Велико Народно събрание, със своето поведение ще бъдем първи защитници на духа на новата Българска конституция, че няма да позволим основите на новото общество у нас да се градят с насилие, ултиматуми и беззаконие. Една конституция трябва да бъде истински договор, а не едностранно наложена присъда, както е забелязал в края на най-дългите и най-опустошителните войни в древна Елада историкът Тукидид, когото цитирах в началото, оплакванията на отделните държави и частни лица могат да се уредят, но да се завърши с изгода една война, която не е възможно да се предугади как ще завърши, не е лесно, особено когато са я започнали всички заедно заради интересите на малцина.

Господа, властта сама по себе си е интересна за много тесен кръг политически лидери или партийни върхушки. А интересите на България изискват да приемем нова конституция.

ПРЕДСЕДАТЕЛ НИКОЛАЙ ТОДОРОВ: Има думата Иван Първанов.

ИВАН ПЪРВАНОВ: Уважаеми господин председател, уважаеми госпожи и господа народни представители! Няма да направя изключение от неколцината оратори, които припомниха древни правни и морални принципи, върху които се основава една правова държава. Още древните римляни са казали: "Tu res percepta sumues. Koneste vivere, altae lum non ledere et sum quique trevute" - "Основните принципи на правото са: Живей честно, не вреди другиму и отдай всекиму своето." Тези принципи са въведени в проекта за нашата нова конституция и това е едно от достойнствата на този проект.

Например в чл. 56, ал. 2 изрично е казано, че гражданите не могат да злоупотребяват със своите права във вреда на интересите на други лица. Но не е необходимо да се прави лабораторен анализ на раздел VII, свързан с уредбата на съдебната власт, за да се каже, че в този раздел има сериозни недостатъци.

Още в чл. 126 е казано, че съдебната власт е независима, но само е обявен принципът, без да е доведен докрай.

Преди известно време в страната ни гостува, може би преди около три седмици, министърът на вътрешните работи на Уругвай г-н Спиноза. Той има среща в парламента с представители на Конституционната комисия и на Законодателната комисия. След многото интересни неща, които той каза, аз запомних две - първото беше, че е недопустимо парламентът да делегира законода-

телната власт. И второто, казано в по-тесен кръг, беше, че в Уругвай е премахнато Министерството на правосъдието, за да се осигури пълната независимост на съдебната власт. Там няма Министерство на правосъдието, но има независима съдебна власт. Не стоят обаче по подобен начин нещата в раздел VII от проекта. Защо лично аз се смущавам, че не може от всичките разпоредби на този раздел да се извлече принципът, че тази власт наистина е независима. Защото, на първо място, министърът на правосъдието е този, който определя заплатите на съдиите от горе до долу. На второ място, отново Министерство на правосъдието чрез своите съдебни инспектори контролират и проверяват дейността на съдиите. На трето място, пак министърът е този, който предлага повишаването, преместването и освобождаването на съдиите пред Висшия съдебен съвет и в отсъствие на президента той председателства този Висш съдебен съвет, който ще повиши съдиите. Разбира се, той няма да гласува, така е казано, но по-важно е кой предлага. И се получава един парадокс на практика, уважаеми господа. Президентът назначава най-обикновения долу, в районния съд, член-съдия, а министърът де факто чрез своето предложение съдиите от по-горната инстанция - от Окръжния, Апелативния, Върховния, Касационния и Административния съд. Очевидно е, че в никакъв случай това положение не може да се запази в проекта.

От друга страна, от особено значение за съдебната власт е гарантирането на правата на гражданите и другите правни субекти, тъй като само тя от трите власти действа само въз основа на закона, а не и с оглед на целесъобразност. Отново припомням, при разработката на глава седма този баланс е нарушен, то води до превръщането на третата власт в спомагателна и зависима от другите две.

Следва да се предвиди изричен текст, впрочем по него говорих, по-важното е във връзка с прилагането на самите закони от съдиите. В една от разпоредбите на глава седма изрично е казано, че тогава, когато съдът констатира, че законът, който прилага, е противоконституционен, той спира производството и изпраща делото в конституционния съд, който да се произнесе, но това предполага една бюрокрация. Така и така много други разпоредби сме заимствували от другите конституции, защо да не заимствуваме чл. 93 от Гръцката конституция, където е казано изрично: "Съдът е длъжен да не прилага противоконституционен закон." Чисто, просто и ясно казано.

Наред с тези съображения, които се излагат досега във връзка със съдебната власт, намирам, че и разпоредбите, свързани с устройството на прокуратурата, страдат от същите недостатъци. Предвижда се по проекта прокурорите да бъдат при общите съдилища. Това означава липса на организационно и

структурно единство на прокуратурата. Този извод се потвърждава и от различията според която, главният прокурор ще осъществява само надзор за законност и методическо ръководство по отношение на прокурорите при съда. Какво означава това? Главният прокурор, който ще бъде назначаван от президента, остава без армия. Той не може да упражнява какъвто и да е контрол върху всички прокурори надолу, а може да дава само методичното ръководство. Очевидно това е чист парадокс.

По-нататък: тезисът, че прокурорите са при съда всъщност не означава нищо, защото прокурорът в своята дейност не може да бъде подчинен на съда, а трябва да бъде независим от него. Щом това е така, прокурорите няма защо да бъдат при съда. Получава се едно логическо противоречие - прокурорите - прокурорите да не са подчинени организационно на съда, при когото са, но да не са организационно и йерархически свързани с главна прокуратура която, според проекта, въобще няма да съществува. Ще липсва най-важното. То е институционният контрол, което досега се осъществяваше и сега трябва да се осъществява от Районната, Окръжната, Апелативната и Главната прокуратура. Докато съдилищата са обособени в самостоятелни структури и е уреден институционен контрол, върху съдебните актове, никой, включително и главният прокурор с методическото им ръководство не би могъл да изисква от прокурорите присъда, изпълнение на правомощията им по Конституцията.

Организационните структури и институционен контрол на прокуратурата не следва да се унищожават и по други съображения. Прокурорите освен дейността им, свързана със съдилищата, ще имат за задача да осъществяват ръководство и контрол по отношение на едно политическо разследване и предварителното следствие, както и да взема мерки за отмяна на незаконосъобразни актове, когато това е предвидено в закона. Тези правомощия не биха могли да се осъществяват правилно и при липсата на структурно единство и институционен контрол в Прокуратурата.

Страхът у някои, че със структурното единство на прокуратурата едва ли не се създава четвърта власт, е неоснователен. Не структурата на Прокуратурата, а правомощията ѝ по Конституцията могат да създадат такава четвърта власт. Правомощията на Прокуратурата по чл. 135 от проекта вижданията се покриват.

Наред с всичко това, което се изложи досега, господа народни представители, в проекта прибързано се решава въпросът относно следствието. Проблемът със следователите трябва да се реши с устройствените закони, като се вземе предвид как ще бъде регламентирано полицейското разследване, защото по проекта за конституция се предвижда във всички инстанции, в които се раз-

глеждат наказателни дела, да има съдии следователи. Тук не съм далеч от мисълта, която вече беше споделена с мен от избиратели: "Какво правите, казват, вие там? Създавате една тройка: Съдия-следовател, прокурор и съдия на едно и също ниво", така че остава убеждението у хората, че съдия-следователят, като започне гражданина, и с помощта на прокурора и съдията го довършва. Това в никакъв случай не трябва да се допуска. Разделението, каквото го предлагаме, ще посочим при второто четене с конкретни текстове.

Освен това във всички случаи съдебната власт, уважаеми господа, трябва да има своя самостоятелна бюджетна сметка. Сега само върховният съд е този, който има, но останалите съдилища нямат такава сметка, затова са подчинени материално на министъра. Той е този, който им определя заплатите. Това трябва да се направи във всички случаи.

Освен това недостатъчно са решени и някои въпроси в Преходните разпоредби относно включването на сегашните органи на съдебната власт в структурите на новото устройство, а това изисква тяхното прецизиране.

И няколко думи за Конституционния съд. Репително възразявам срещу въвеждането на тази институция и подкрепям съображенията на господин Велико Вълканов, които той изложи в своето изказване. Аз ще добавя само това, че България понастоящем е една малка и сиромашка държава. На нея сега не ѝ трябва Конституционен съд. Нека да възприемем англосаксонската система. Най-богатата, най-великата държава в света - Съединените американски щати, няма Конституционен съд. Там конституционният контрол се упражнява от Върховния съд. И тук, в Република България това може да направи пленумът на Върховния съд, а не деветима души, членове на Конституционния съд. Там 70 души ще проверяват доколко един закон е съобразен с Конституцията. Това също трябва да се реши в този смисъл.

И няколко думи, за да приключа. Някои от колегите предлагат да направим една оригинална Конституция. Господа, това не е възможно. На този свят оригинални са две неща - геометрията на Евклид и Библията. Други предлагат да направим една ли не вечна Конституция. И това е невъзможно, защото вечни са звездите...

ПРЕДСЕДАТЕЛ НИКОЛАЙ ТОДОРОВ: И те изгасват...

ИВАН ПЪРВАНОВ: ... Шекспир и Достоевски, уважаеми господин Тодоров. *(Частични ръкопляскания)*

ПРЕДСЕДАТЕЛ НИКОЛАЙ ТОДОРОВ: Има думата Мирослав Дърмов.

МИРОСЛАВ ДЪРМОВ: Уважаемо председателство, уважаеми дами и господа народни представители! Една от най-често правените декларации от трибуната на Седмото Велико Народно събрание е може би декларацията за не-

обходимостта от промяна на системата. И всеки един от нас съобразно доктриналната си обвързаност изразява готовност да променим политическата, икономическата основа в нашата страна и всичко това в името на мирния преход от тоталитаризъм към демокрация, в името на бъдещето на нашия народ, в името на бъдещето на България като модерна, демократична държава.

В тази насока предложеният проект за Конституция е сериозна основа за дискусии, отчитане международните стандарти, националния ни исторически опит и традиции и може да бъде начало за създаването на правната основа, която да предотвратява узурпацията и концентрацията на властта, да гарантира гражданските права и свободи, да възпроизвежда демокрация. Или изразено по друг начин, въз основа на предложението на вниманието ви проект за Конституция е възможно да се определят пазарната икономика и парламентарната демокрация като гаранции за свободно, демократично и отговорно управление. Създава се възможност да се осъществи смяна на системата чрез конституционна реформа, възприемаща класическите ценности на човечеството, за да можем и ние да заявим като цивилизованите народи, че у нас политическите проблеми могат да се решат като юридически.

Уважаеми колеги, в моето изказване ще се спра само на някои въпроси, които не са предвидени, или които частично са предвидени в проекта на Конституцията, като ще се опитам да аргументирам необходимостта от тяхното включване в конституционния текст, което по мое мнение ще допринесе за преодоляването на съществуващи празноти в него.

Но преди това искам да кажа няколко думи за преамбюла или по-специално за една дума в него, която поражда дискусии и в изказванията на някои наши колеги е упорито отхвърлена. Става дума за определеното на държавата като социална. На китайския легист Шан Ям, живял четири века преди Христа, се приписва афоризма, че много често народът е оглулявал с цел на държавната политика, а и ние сме част от него. Най-често този феномен се проявява чрез асоциативни връзки и стереотипи в мисленето, а в нашия случай чрез асоциацията "социално", "социализъм". Ако разсъждаваме откровенно, подобна постановка е меко казано, несериозна и едва ли говори за познаване на процесите в съвременните развити демокрации с многообхващащи социални структури, както и на обективната обстановка в нашата страна. Защото ние живеем в държава, където огромна част от населението има необходимостта от активна социална политика, и ние, които поемаме отговорността за промяна на системата, трябва да знаем, че само чрез активна политика в тази област можем да се противопоставим на носталгията по тоталитаризма с неговата желязна купичка храна и на възжеланията за неговата реставрация. Затова аз апелирам

към вас, ние трябва не само да определим нашата държава като демократична, правова, социална, а да работим и за приемането в ускорени срокове на социалното законодателство, за да не осъмнем един ден отново в добре познатия ни "реален социализъм".

Дами и господа, един от въпросите, на който искам да спра вашето внимание, е въпросът, който беше нееднократно поставян и за съжаление все още в проекта за Конституция не са залегнали текстове, които да водят до неговото решаване съобразно европейските стандарти. Това е въпросът за малцинствата в нашата страна.

Уважаеми дами и господа народни представители, преди няколко дни един уважаван от мен народен представител ми обърна внимание, говорейки по въпроса за малцинствата, че ние не сме камилски птици и че решаването на проблема на малцинствата изисква законодателна дейност и конституционни норми, а не заравянето на главата в пясъка, на манипулираната информация и провокацията на политически авантюристи. Независимо дали това съвпада с политическата стратегия на една или друга политическа сила, в България исторически живеят големи групи от хора, които независимо, че са по-малки от мнозинството от населението, имат свои обичаи традиции, език, култура и религия, различна от тази на мнозинството. Това е реалност в нашата страна. И независимо от старателното му заобикаляне в проекта за Конституция, едва ли проблемите на малцинствата ще станат по-малко реални.

По международните договори, които България е ратифицирала, нашата страна е поела задължения да зачита и гарантира като част от общопризнатите права на човека и правото на лицата да определят своята идентичност и заедно с други членове на общността свободно да развиват своята етническа култура, свободно да ползват своя език, свободно да изповядват своята религия, както и да не бъдат подлагани на насилствена асимилация. Следователно, за да отговори проектът на новата конституция на постите по международните договорни задължения, пропуските по отношение правата на малцинствата трябва да бъдат запълнени, за да докажем може би преди всичко на самите себе си, че безумията от миналото са безвъзвратно отминали и че имаме мъжеството да изградим реална политика по националния въпрос, съобразена със сложната палитра на взаимоотношения у нас.

В тази връзка разрешете ми да предложа на вашето внимание един текст, който споменах при обсъждането на основните принципи на Конституцията.

Предлагам в чл. 6 да се добави нова ал. 3 със следното съдържание:

"Всеки свободно определя своята етническа идентичност. Лицата, принадлежащи към етническа, езикова или религиозна общност поотделно или съв-

местно с други членове на обществото имат право свободно да ползуват и развиват своята култура, да избират своето име, да изучават и ползуват своя език, освен когато ползуването на официалния български език е задължително, и да изповядват своята религия. Никой не може против неговата воля да бъде подлаган на асимилация."

Надявам се, че вие ще подкрепите направеното предложение.

Уважаеми колеги, друг въпрос, на който искам да обърна вашето внимание, е във връзка с дискусиата, която се разгръща относно силата на присъствието на парламента в политическата структура на Република България. Аз не искам да апелирам към вашата памет за "хулението" на парламента в периода на тоталитаризма, където се гласуваше какво ли не по прищявка на диктатора. Като подчертавам, че квалификацията за "хулено положение" не е моя. Аз цитирам д-р Желев в труда му "Фашизмът", където е отбелязано: "Единствената държавна власт, запазваща реалната си воля, е изпълнителната власт. С оглед избягването на тази аномалия и за по-голяма оперативност в работата на държавния апарат, фашистката партия оторизираща изпълнителната власт с правото да упражнява законодателни функции, ставайки и законодателна. А органът на законодателната власт - парламентът, придобива формално значение и се използва за пропаганда на мнимата демократичност на режима."

Цитатът е по изданието от 1990 година, с 276. Същият труд на д-р Желев на с. 285 е приведен цитат, характеризиращ отношението към парламентаризма на един небезизвестен недемократ - Адолф Хитлер, който на 23 март 1933 г. в програмата на своето правителство подчертава: "Германското правителство би действувало против духа на народното възраждане, ако допусне да преговаря и да иска решение от Райхстага за всеки отделен случай и за всяко отделно мероприятие." "Като по-нататък той продължава: "волята на един народ за утвърждаване на неговото съществуване се проявява най-често и най-полезно в неговите най-добри личности. Те са представителното ръководство на една нация и само те могат да бъдат гордостта на един народ, но никога онази парламентарна група, чието рождено място е избирателната урна и чийто баща е анонимната избирателна бюлетина."

Уважаеми дами и господа, привелох този цитат, за да може всеки един от нас да си зададе въпроса, какво искаме да изградим: демократична парламентарна държава или реставрация на тоталитаризма. Подбрах този цитат, защото не мога да се съглася с изложеното от някои народни представители в парламента и извън него схващане, с което се оспорва постановката, че в сегашния етап България не трябва да се изгражда като парламентарна република със

силен и работещ парламент, а като нещо Бог знае какво, което щяло да донесе демокрацията. Личното ми становище е, че подобни аргументи са по-скоро свързани с персонализацията на настоящия момент и те не могат да бъдат основа, чрез която трябва посредством конституцията да се възпроизвежда демокрация. Именно на тези колеги искам да обърна внимание, че съотношението на политическите сили е нещо много мобилно, нещо капризно и нашето задължение като народни представители в Седмото Велико Народно събрание е да създадем чрез конституционна реформа основата за смяна на системата, а не да изградим предпоставки за властта на една или друга политическа сила. Нашата отговорност е да изградим правната основа, при която плурализмът било той икономически или политически, да гарантира демократичното развитие на България. А носител на плурализма е парламентът чрез неговата законодателна и контролна функция.

В тази връзка аз изразявам категоричното си несъгласие с вписаните в чл. 89 разпоредби за даване възможност за делегирано законодателстване от Министерския съвет и това при един постоянно действащ парламент. Аз апелирам към вас за отпадането на този текст от проекта за Конституция.

Като в допълнение искам да ви обърна внимание на чл. 1, # 1 от конституцията на Съединените американски щати, където е вписано: "Цялата законодателна власт, давана от настоящето, принадлежи на Конгреса на Съединените щати." Това е текстът от Конституцията на една държава, която в много аспекти може да бъде пример за демократично развитие, където именно чрез разделение на властите се гарантира свободата. Една гаранция, от която ние във времето на посттоталитаризма имаме особена нужда.

В заключение към така разглеждания проблем, искам да спра вашето внимание и на някои въпроси, свързани с парламентарния контрол като гаранция, че примат има политиката, а не правителството, а носител на политиката е парламентът. Приматът на парламента в областта на общото формиране на политиката е намерило своето нормативно решение в текста на чл. 62, ал. 2, но същевременно в последващите текстове "гаранции за контрол чрез дейността на комисията" е определена само най-общо, без яснота на правомощията, като същевременно определено недоразумение предизвикват разпоредбите на чл. 79 и чл. 80.

В тази връзка си позволявам да поднеса на вашето внимание някои допълнения към нормите на чл. 79, чрез които по мое мнение ще се създаде възможност за ясно определяне на правомощията при парламентарния контрол и особено за реализиране на гражданския контрол над ведомствата, свързани с националната сигурност.

Предлагам към споменатия текст да се оформят три нови алинеи.

"Ал.4. Народното събрание има право по предложение на една десета част от неговите членове и задължения да създаде комисии за разследване на проблеми като разследва нужните доказателства на открито заседание. Заседанието може да се проведе и при закрити врати, когато въпросите са свързани с националната сигурност.

Ал. 5. Съдилищата и административните органи са длъжни да оказват правна и служебна помощ.

Ал. 6. Комисията по националната сигурност има и правата на комисия за разследване. Тя е длъжна по предложение на една четвърт от нейните членове да започне разследване."

Особеният акцент по проблемите на сигурността е необходим за поставянето от парламентарен контрол на институциите, свързани с националната сигурност. Защото ние имаме едно тежко наследство от тоталитаризма и е необходимо да изградим конституционната основа за функционирането на тези институции като наистина национални, работещи под контрола на парламента, за отстояване на националните интереси на Република България. Всичко това може да се постигне единствено и само чрез активен и гравиден парламентарен контрол при отчитане принципа на разделението на властите.

В тази насока завършвам, като изразявам и мнението си, че напълно подкрепям конституционния текст в чл.10, където се определят мястото на Въоръжените сили като гарант на сигурността и независимостта на държавата, като същевременно искам да изразя и становището си, че именно тези функции на въоръжените сили трябва да бъдат подсилени чрез детайлизирането на текста и точното конституционно определяне на евентуално разширяване на техните функции в ситуации, несвързани с отбраната и териториалната цялост на България. Предлагам две допълнителни алинеи към чл. 10 със следната насоченост, като сегашният текст: "Въоръжените сили гарантират суверенитета и независимостта на страната, защитават нейната териториална цялост", да бъде оформен като първа алинея и се добавят още:

"Ал. 2. Въоръжените сили по отбраната на Република България се определят със закон. Освен за отбрана, въоръжените сили могат да се използват само доколкото това е изрично предвидено в настоящата Конституция.

Ал. 3. С цел отблъскване на надвиснала опасност от терористична дейност на въоръжени групи, както и при ликвидиране последиците от тежки природни бедствия и производствени аварии, и когато силите на Министерството на вътрешните работи са недостатъчни, може да се използват за подпомагане и въоръжените сили на Република България. Използуването на въоръжените си-

ли се прекратява по искане на Народното събрание."

Във връзка с предложения текст искам да изразя твърдото си убеждение, че след конституционната уредба за мястото на Въоръжените сили в обществения живот и като гарант на суверенитета и независимостта на страната ще се засили общественото доверие към тази институция. По този начин тя ще бъде същевременно и гарант за демокрацията, защото друга алтернатива нямаме.

ПРЕДСЕДАТЕЛ НИКОЛАЙ ТОДОРОВ: Има думата Ангел Ахрянов.

АНГЕЛ АХРЯНОВ: Уважаеми госпожи и господа народни представители! Предложеният ни проект за Конституция на Република България действително се опира на общочовешките идеали и ценности, чувствува се отделното внимание на правата и свободите на личността, на международното право, зачетен е стремежът на народа ни да бъде равноправен член на обединена Европа и на цивилизованата международна общност. Успоредно с това проектът съдържа и редица постановки, напомнящи за отминалия и отречен тоталитарен период, както и доста спорни и неprecизирани положения.

В този смисъл на първо четене на проекта за Конституция предлагам на вашето внимание следното:

По глава първа - в ал. 2 на чл. 1 да бъде добавено изрично, че "властта се осъществява непосредствено от органите на законодателната, съдебната и изпълнителната власт". Разделението на властите е основен стълб на всяко демократично общество и следва да бъде подчертано още в чл. 1 на Конституцията.

Сериозни възражения имам спрямо ал. 4 на чл. 5, създаваща възможности за ненаказуемост на тежки престъпления, вършени през тоталитарния период. Узурпаторите на властта се бяха постарали да изградят свое квазизаконодателство, противоречащо на основните принципи на цивилизованите общества, към които ние се стремим днес. Предлагам алинеята да се чете: "Законът няма обратна сила, освен в случаите на геноцид и масови репресии и при условие, че се създават по-благоприятни последици за пострадали и ошетени граждани." По този начин ще бъде осуетена ненаказуемостта на лица, вършили престъпление спрямо българската нация и ще бъде изяснено за кои именно граждани се създават по-благоприятни последици - за жертвите или за причинителите на страданията и лишенията им.

Предлагам ал. 5 на чл. 5 да отпадне. Материята е изяснена подробно в чл. 85 и формулировката на въпросната алинея внася само неяснота. На една и съща плоскост се поставят както международните споразумения от типа на Хартата за правата на човека, така и двустранните договори от типа на договор за

дружба и сътрудничеството между Народна Република България, и Съветския съюз, на които подчертано се дават примат.

Към чл. 7 гласящ, че "Държавата отговаря за вредите, причинени от незаконни актове на нейните органи и длъжностни лица" предлагам да се добави текст за търсене на персонална отговорност. Държавата - това сме всички ние. За нарушенията да отговарят техните причинители.

Предлагам нова редакция на ал. 3 на чл. 11. Предложеният ни текст, че партиите съдействуват за сформирание на политическата воля на народа напомня за отминалия и отречен тоталитарен период, когато една партия можеше да налага политическата си воля на целия народ.

В ал. 4 на чл. 11, ал. 2 на чл. 38, ал. 2 на чл. 42 - предлагам към определенията "етническа, расова или верска" да се добави и "класова вражда". Това е необходимо, за да бъде подчертано окончателно ни скъсване с тоталитарното минало.

Към чл. 12 предлагам да се включи текст, регламентиращ творческо-професионалните съюзи като доброволни сдружения на научни и културни дейци, за защита на техните специфични творчески и професионални интереси. Това отговаря както на нашите традиции, така и на препоръките на Хелзинкското и Белградското съвещание, на страните - членки на Организацията на обединените нации със статута на творческата личност.

Към чл. 16 предлагам да бъде включен текст, регламентиращ гаранции за интелектуалната собственост. Интелектуалният труд на откривателя, новатора, изобретателя също се нуждаят от защита чрез закон.

Предлагам да отпадне ал. 5 на чл. 18. Текстът, че "Държавата стопанисва имотите си в интерес на обществото" е пропит с демагогия в духа на отминалото и отречено време.

В чл. 22 изречението "тя (Държавата) се грижи за опазването на паметниците на културата" създава впечатление за административен подход. В случая е необходимо проблемите да бъдат решавани по законодателен път, което следва да бъде формулирано и в текста.

По глава втора - текста на ал. 1 на чл. 27 "всеки има право на живот" логично изключва смъртното наказание. В този смисъл отричам напълно смъртното наказание. Аргументите "против" са добре известни - избягването на непоправими съдебни грешки, създаването на нови убийци, изпълняващи присъдата, и пр. Известни са и контрааргументите, но съществува и наказанието доживотен затвор без право на амнистия. Предлагам тази най-строга мярка, гарантираща изолацията на извършителите на тежки престъпления, да бъде обозначена в допълнителна алинея към чл. 30. Краят на изречението на алинея 2 на

чл. 30, гарантиращо неприкосновеността на жилището, а именно "... Както и в случаите на крайна необходимост" създава предпоставки за субективизъм. Предлагам нов текст: "Както и в неоспорими бедствени случаи."

Към чл. 36 предлагам нова ал. 2: "никой не може да бъде принуден против неговата съвест да изпълнява военна служба с оръжие. Подробностите за алтернативна военна служба се уреждат чрез закон." Неотменно човешко право е и правото на алтернативна военна служба във всичките и разновидности, прилагани в цивилизованите общества.

Към чл. 39 предлагам да бъде включен текст, регламентиращ автономността на радиото и телевизията с цел да се осуети обсебването им от отделна политическа сила.

Ал. 1 на чл. 44 отрича законността на църковния брак. Предлагам съответният текст да бъде заличен, тъй като това налага атеистична норма на поведение в противоречие с чл. 36 от проекта за Конституция.

Предлагам ал. 1 на чл. 52 да се прередактира, в смисъл че "Държавата обезпечавя правото на безплатно медицинско обслужване на гражданите чрез фондовете за социално осигуряване". Тази постановка съответствува на формите на безплатно медицинско обслужване в цивилизованите общества, които форми са доказали своята социална ефективност.

Настоявам най-категорично да бъде заличена ал. 2 на чл. 58, а именно "религиозните и други убеждения не са основания за отказ да се изпълняват задълженията, установени в Конституцията и законите". Текстът влиза в рязко противоречие с конституционните права, дадени в чл. 36. Съществуват цивилизовани начини за справяне с конфликтните ситуации - алтернативната военна служба например.

Към ал. 2 на чл. 60 предлагам да бъдат регламентирани дапъчните облекчения на лицата с тежки форми на инвалидност. Недопустимо е инвалидите да бъдат лишени от тази социална придобивка, предоставена им от досегашното законодателство. Най-малко сега, в условията на изостряната се икономическа криза.

По глава трета - в ал. 3 на чл. 64 се предвижда изборите за ново Народно събрание да бъдат най-късно три месеца след прекратяване пълномощията на предишното. Предлагам срокът да бъде 60 дни, което отговаря както на нашите традиции, така и на реда в демократичните европейски държави - Германия - 60 дни, Франция - 20 до 40 дни, Италия - 70 дни, Испания - 30 до 60 дни и т.н.

На мнение съм чл. 89 да отпадне. Делегираното право Министерският съвет да излиза с постановления, имащи сила на закони, е анахронизъм, останал от тоталитарната система в противоречие с разделението на властите на зако-

подателна, съдебна и изпълнителна.

По глава четвърта - в ал. 1 на чл. 95 предлагам правото да се предлагат изменения и допълнения на Конституция да принадлежи на една пета от народните представители. Тази мярка е възприета във всички преходни конституционни норми.

По глава пета - предлагам ал. 1 на чл. 102 да се чете: "Президентът се избира от Народното събрание с квалифицирано мнозинство за срок от пет години." Прякото му избиране води до силна президентска власт. В условията на кризата ни и неукрепнала демокрация концентрирането на прекалено голяма власт в ръцете на определена личност крие редица опасности.

Предлагам редакция на точка седма на чл. 107, а именно: "Награждава с ордени и държавни награди (за президента става дума). Държавните награди следва да бъдат определяни от президента, а медалите са прерогатив на Министерския съвет, министерства, ведомства, политически, творчески и синдикални организации."

И по глава десета предлагам химнът на Република България да бъде "Шуми Марица". Тази песен се е пяла още през Шинченската епопея, а стара истина е, че традициите трябва да бъдат спазвани. Убедихме се до какви печални резултати води отричането на това простичко правило. Народът ни се нуждае от своята историческа памет.

Анализът на проекта за Конституция на Република България е извършен съвместно с експерта Румен Методиев, научен сътрудник от Института по социология при Българската академия на науките.

ПРЕДСЕДАТЕЛ НИКОЛАЙ ТОДОРОВ: Има думата Соня Младенова.

СОНЯ МЛАДЕНОВА: Господин председателю, уважаеми колеги! Пред нас е проектът на кръщелното свидетелство за раждането на нашата нова и, както всички се наляваме и вярваме, най-послед демократична и правова държава. Няма да се спирам върху неговите многобройни и несъмнени достойнства, които са резултат от упоритият труд на един голям колектив от парламентаристи и експерти, които с щедрост черпеха от съкровищницата на богатия световен опит в конституционно изграждане на демократичното общество.

За съжаление обаче и вероятно поради крайно недостатъчното време, проектът е обременен и с редица твърде съществени според мен недостатъци. Всички те са свързани с едно недостатъчно добро отчитане на горчивия опит от нашето близко и по-далечно историческо минало, на обстоятелството, че от Възраждането си България многократно е била завладявана и от чужди, и от наши доморасли диктатори. Имунитет срещу тях не е имала нито Търновска-

та, нито всички последващи конституции. За съжаление устойчиви и ефективни правно политически механизми, гарантиращи невъзможността от реставрация на нов режим на лична власт, поне аз не виждам да са заложени в предложения ни проект.

Цивилизованият свят отдавна е стигнал до извода, че човек си остава човек и даже най-добрият от хората може да стане опасен, ако властта му конституционно не е регулирана с определени ограничители. Това предупреждение на Карл Ясперс с още по-голяма сила е меродавно за нашето общество, исторически обременено с непримирими политически противоречия, отличаващо се с липса на утвърдени демократически традиции и за съжаление ниска политическа култура. Какво конкретно имам предвид, кое ме тревожи и кое бих искала и вие да погледнете с по-голямо внимание?

Въпреки прокламираната още в чл.1 постановка, че България е парламентарна република цялата правна по-нататъшна уредба на проекта свидетелствува тъкмо обратното - че България е президентска република. В подкрепа на това си твърдение ще посоча няколко правомощия, с които съгласно # 4, ал.2 от предходните и заключителните разпоредби веднага, подчертавам - веднага след като бъде овластен след приемането на тази конституция, президентът ще може да действа.

На първо място, става дума за правото му съгласно чл.110, ал.4 да обявява положение на война, военно или друго извънредно положение. С изключение на положението на война в проекта не се посочва при какви фактически обстоятелства президентът ще има право да обяви военно или извънредно положение, в какво се състои разликата и с какъв обем от извънредни пълномощия ще разполага след обявяването им, за какъв срок.

Сериозни възражения предизвиква и делегирането на президента правото да прецени кога в тези случаи ще стане възможно да се свика Народно събрание. Или, с други думи, обявяването, обхватът и срокът на извънредните пълномощия на президента са поставени в изключителна зависимост от неговата собствена преценка и следователно са възможни лични интереси.

Като се добави към това, че съгласно проекта президентът е и върховен главнокомандуващ, който назначава и освобождава членовете на Съвета за национална сигурност и висшия команден състав на Въоръжените сили, потенциалната опасност от установяването на режим на лична власт съществено нараства.

Колеги, искам да направя уговорката, че в коментара си нямам предвид определени лица, а президентската институция като институт в правото.

На второ място, става дума за правото на президента съгласно чл.108, ал.6

да разпусне Народното събрание, да насрочва нови избори и да назначава служебно правителство в случай, когато Народното събрание не е в състояние да формира дееспособен Министерски съвет. Отново президентът е този, който преценява невъзможността Народното събрание да постигне съгласие за образуване на коалиционно правителство, тъй като за това той не е обвързан нито с акт на Народното събрание, нито с определен срок, както е например във френската и други демократични конституции.

Сериозно възражение в случая предизвиква и обстоятелството, че президентът на практика не ще бъде заинтересован от постигането на такова съгласие и следователно може да работи и против него.

На трето място, става дума за така нареченото отлагателно вето на президента върху приетите от Народното събрание закони, което е присъщо само на президентската форма на управление.

На четвърто място, ще посоча и правото на президента да назначава и освобождава заместник-министрите съгласно чл.109 на проекта. На практика това означава поставянето на цялата изпълнителна власт под контрола на президента, тъй като за разлика от министрите, заместник-министрите не са пряко свързани със срока на пълномощията на правителството.

Като дяло правомощията на президента в предложения ни проект са регламентирани в 34 текста. За сравнение ще посоча, че председателят на Народното събрание има 6 правомощия, а председателят на Министерския съвет - 12. Веднага възниква въпросът: Какви правни механизми за контрол върху дейността на президента са заложени в проекта или, с други думи - доколко съдебната власт е действително разделена, както се прокламира в чл.8, и независима от изпълнителната, която има подчертано президентски характер.

Смея да твърдя, че нито съдебната власт, нито специално предвиденият за контрол върху дейността на президента Конституционен съд са действително независими от президента. В подкрепа на това свое виждане ще посоча следните правомощия, които президентът би имал спрямо тях съгласно предложението ни проект.

Първо, президентът в съответствие с чл.136, ал.1 и 4 назначава главния прокурор, съдиите, прокурорите и съдиите-следователи.

Второ, президентът в съответствие с чл.137, ал.5 председателства заседанията на висшия съдебен съвет, по-голямата част от които се формира от общото събрание на назначените от президента съдии и прокурори. Конституционният съд, който единствен има правото да се произнася по евентуални обвинения, повдигнати от Народното събрание срещу президента, и по исканията за установяване на противоконституционност на актовете на президента, се

предлага да се състои от 12 съдии, 1/3 от които се назначават от самия президент, другата 1/3 се избира от споменатото по-горе общо събрание също от назначени от президента съдии и прокурори и само 1/3 се избират от Народното събрание, но решенията в този съвет се взимат с обикновено мнозинство.

Питам ви, уважаеми колеги, кой би бил този съд, та макар и наречен конституционен, който да съди действията на лице, назначило по същество 2/3 от неговия състав? При това президентът е единственото длъжностно лице, което за разлика от другите колективни органи еднолично има правото да сезира Конституционния съд. Не е ясно за мен поне защо такива права нямат председателят на Народното събрание, председателят на Министерския съвет, председателите на Върховния касационен и Върховен административен съд, както и Главният прокурор на републиката.

От всичко казано до тук, става ясно, че аз съм от тези поддръжници на идеята, като колегата Велко Вълканов и колегата Първанов, които се изказаха преди мен. Аз поддържам идеята съдиите да се избират от Народното събрание. Народното събрание да избира и председателя на Върховния съд, както и главния прокурор, като идеята, която смятам, че всички поддържаме, се заключава в това: Когато за съдия бъде избрано лице за първи път, в първите пет години да му се дава един пробен изпитателен срок, след което съдията да бъде пожизнен. И тук се присъединявам към посочените от мен колеги и в частта, в която те твърдят и отстояват позицията, че последователното разделение на властта изисква самостоятелно финансово, организационно, кадрово обезпечаване, осигуряване на съдебната система, щом като ние ще искаме зависимост на съдиите единствено и само от закона. Без финансова, структурна и кадрова самостоятелност ние този въпрос, извинете, няма да можем да решим.

В заключение бих искала да изтъкна, че в нашата разделена страна нито една политическа сила няма интерес от налагането на един безконтролен президент, със съсредоточена в ръцете му огромна изпълнителна власт. Аз съм за това в нашата страна да има силен президент, с много президентски и добри, съвременни правомощия, но той да бъде контролиран от парламента. Защото, както нееднократно се е случвало в нашата история, един такъв управник с безпределно силна власт, след като си разчисти сметките със своите политически опоненти, няма гаранции, че рано или късно няма да започне да търси врагове на народа в редицата на своите бивши съмишленици.

Добре би било, докато не е късно, да се замислим върху пророческите думи на Левски, а именно: "Цели сме изгорели от парене и все още пак не знаем да се назим." Демокрацията не може да бъде изградена с авторитарни президентски правомощия, особено в страна, която далеч не е нито Съединените

американски щати, нито Франция, нито Испания, част от конституционните решения на които са залегнали в нашия проект.

В заключение искам да кажа, че лично аз ще гласувам за проекта на първо четене, с ясното убеждение, че между първото и второто четене проектът би могъл да бъде променен в тази насока, за който говориха и колегите, той е един годен проект, за нашето кръщелно свидетелство на демокрацията, с уговорките, които направихме всички, защото в противен случай вместо дискретния чар на демокрацията, господа, не ми се иска да чуем подкования тропот на ботушите.

С това свършвам, ако ми позволите, господин председател една реплика по повод изказването на господин Ахрянов. Смятам, че той допусна една грешка, вероятно за това има заслуга неговият експерт, който работи, в твърдението си по отношение на квазизаконодателството на страната досега.

Уважаеми колеги, работя над 7 години в областта на законодателството, нека да знаем, че нашата страна като редовен и дееспособен член на Организацията на обединените нации е задължавана от тази международна организация да привежда вътрешното си законодателство в съответствие с нормите на международните стандарти и това подлежи на контрол от самата Организация на обединените нации. Този контрол се извършва при проверка на експерти в съответните страни, последната проверка по отношение на нас беше преди 5 години и смея да твърдя - защото съм видяла доклада - нашата страна е нареждана на 27-о място по привеждане на законодателството в съответствие с международните стандарти в хуманната област, така че ние сме били и сме една европейска, съвременна страна, друг е въпросът, че естественото развитие изисква и по-големи изисквания към нас, поставя необходимостта от вземането на нови решения. Това е естествено, с оглед на нашето човешко развитие.
(Ръкопляскация от мнозинството.)

ПРЕДСЕДАТЕЛ НИКОЛАЙ ТОДОРОВ: Има думата Савка Йовкова.

САВКА ЙОВКОВА: Уважаеми господин председател, уважаеми колеги, очевидно е, че в стихията на политическите противоречия и пристрастия трудно ще постигнем обективност в оценката на историческия момент. Още по-малко обективна ще бъде оценката за работата на Великото Народно събрание. Натрапваната и широко популяризирана теза, че то не е годно да изпълни предназначението си още от 10 юни 1990 г., целеше да подведе и да предопредели негативно общественото отношение към резултатите от неговата дейност. И това е така, защото само резултатите могат да бъдат критерии за обективна оценка. Проектът за Конституция опровергава преднамерените негативни оценки. За някои единствено възможният изход от ситуацията беше да се из-

веде друга неприемлива теза, каквато и да е Конституцията тя не може да бъде приета от този състав на Великото Народно събрание. Нищо, че в тази зала има учени и специалисти с безспорни качества, нищо, че има хора от различни поколения с неконюнктурни убеждения на демократи. Просто по-лесно е да отречем качествата на тези, които ги имат, а ние не ги притежаваме.

Дълбоко уважавам неопветеният с политически предубеждения професионализъм, мъдростта, чувството за национална отговорност у всички, които останали в залата и дават истинското лице на Великото Народно събрание. Убедена съм, че в този състав ние ще приемем възможно най-добрата за нашето прогнороречиво време Конституция.

Уважаеми дами и господа, без да съм юрист си позволявам да дам положителна оценка за предоставения проект. Какви са личните ми основания за тази оценка? В проекта са залегнали като отделни конституционни текстове най-ценните идеи, основни принципи и политически решения, които бяха предложени в отделните първоначални проекти. Постигната е хармония между класическите формулировки на конституционното право и най-новите идеи на съвременния конституционализъм. Според мен от изключително значение е въвеждането и за първи път ясно определяне на механизмите за конституционен контрол. Досега това беше един хроничен недостатък на националното ни законодателство още от Освобождението. Прилагането на принципа за непосредствено действие на конституционните норми е с изключителна стойност. Много добър атестат за проекта е извеждането приоритета на международното право пред националното. Подчертавам това, защото по този начин се създават условия за превръщането на Конституцията дори след нейното приемане в отворена система, която може да поема и отразява всяка по-висока степен на социоцивилизования процес, което свободните народи извеждат като норма на демократичност, свобода и стремеж към щастие на човека. При този начин ние можем да заявим и да твърдим, че тази Конституция ще бъде в състояние да посрещне предизвикателствата на XXI век.

Структурата на проекта за Конституция, принципите на демокрацията и парламентаризмът са изведени на преден план. Това е сигурна гаранция, че чрез фрагментарни поправки и чрез текущо законодателство няма да бъдат свеждани до фиктивни декларации текстовете на Конституцията.

Отчитайки целия ни национален опит в това отношение, имам предвид суспендирането на Търновската конституция, ние бяхме длъжни да отчетем тази опасност. И действително принципите на народния суверенитет, разделението на властите, политическият и идеен плурализъм, демократизъм, законност, хуманизъм и единство на нацията никога и с никакви средства не могат да бъ-

дат прекъснати.

Като подчертавам още веднъж високата оценка, която давам по принцип на проекта за Конституция, не мога да не отбележа, че той не е свършен. Над него предстои да се поработи задълбочено и отговорно още, независимо от високата скорост на парламентарната дейност. Ще спра вниманието ви на два момента в това отношение.

На първо място за недостатък приемам наличието на правна абстрактност и излишна теоретичност. Механичното пренасяне на теорията на правото като наука в сферата на практическото действие би затруднило непосредственото приложение. Обременяването със сложен понятиен език дава възможност за влягане на различно съдържание в едно и също понятие и различно тълкуване на едни и същи конституционни принципи. В тази връзка предлагам да изведем опростената, ясната, недвусмислената и смислена формула за всеки текст, за всяко понятие.

Вторият момент, по който имам претенции към съставителите на проекта. Ние приемаме и подчертаваме, че Конституцията се явява приложно поле на международните норми за правата и свободите на личността. Слава Богу, по тези разсъждения противоречия нямаме и това е прекрасно. В същото време ние не отчитаме националните традиции, степента на развитие на обществото. Наложително е с пределна яснота да формулираме социалните и гражданските права, да откروим отговорностите на държавата. Недопустимо е да сваляме стартовата позиция, особено когато става дума за възможностите всяка личност свободно да се развива и да достига своя оптимум. Това може да се достигне чрез безплатно образование в средните и висшите учебни заведения, чрез активна финансова осигуреност от държавата.

Можем да приемем, че в проекта и по-специално в чл.53 отчасти е залегнало правото на образование на всеки гражданин на Република България. Разпоредбата от Международния пакт за икономическите, социалните и културните права, която урежда този въпрос, се съдържа в чл. 13. Ще цитирам само един текст от този член: "Висшето образование трябва да се направи достъпно за всички на равноправна основа, според способностите на всеки, чрез всички подходящи и по-специално - чрез постепенно и все по-широко въвеждане на безплатно обучение."

Не ви ли се струва, дами и господа, че ние сме тръгнали по обратния път - от прогреса към регреса: Доброволен отказ от утвърдената във времето и доказала своята жизненост социална придобивка за безплатно образование? Къде са равният старт и равният шанс на младите хора с висок интелектуален потенциал?

Не е нужно да привеждам още аргументи, за да покажа необходимостта от допълнение, обогатяване и разширяване на чл. 53 от проекта за Конституция. Питам, коя е логиката, която е накарала съставителите да омаловажат и пренебрегнат достигнатия социален приоритет - безплатно средно и висше образование? Трябва ли да цитирам от Конституцията на Гърция и по-специално чл.16, където е записано в точка първа: "Изкуството и науката, изследванията и образованието са свободни. Развитието и полемът им са задължение на държавата."

Точка втора: "Просветата е задължение на държавата.

4. Всички имат правото на безплатно образование във всичките му степени в държавни учебни заведения."

За да не обременявам изложението си, ще напомня, че подобни текстове ще срещнете в Конституцията на Италианската Република, Испанската Конституция, в Конституцията на Бразилия и много други.

И за да завърша, ще се върна към преамбюла на проекта за Конституция, където е записано, че Република България е социална държава. Не бих искала по стар обичай това да бъде само записан текст, без покритие. Затова правя конкретно предложение: Чл.53, ал.3 да придобие следната редакция: "Основното, средното и висшето образование в държавните училища е безплатно." Ако не направим тази промяна, то аз и милионите родители като мен ще продължаваме да си задаваме въпроса - нашата ли е тази недостойна държава, която иска да печели от любовта към познанието? (*Частични ръкопляскания.*)

ПРЕДСЕДАТЕЛ НИКОЛАЙ ТОДОРОВ: Ще ви прочета имената на десетина души, които са записани, за да проверим дали не отсъстват: Чавдар Кюранов, Христо Аврамов, Спас Мулетаров, Атанас Узунов, Драгомир Драганов, Съби Големанов, Румен Воденичаров, Маньо Манев, Стефан Нешев, Емил Йонов, Атанас Мочуров. Ще работим без почивка до 13 часа.

Има думата господин Иван Драшков.

ИВАН ДРАШКОВ: Дами и господа! От многото изказвания на наши колеги по проекта ми направи впечатление, че нито един от тях не обърна внимание на обстоятелството, че даже първата му дума "преамбюл" е френска, и че тя има своя равнозначна в нашия език - увод или въстъпление. Същото е и с думите "стандарт" и "норматив" в чл.53, ал.5 и чл.55, ал.1 и "президент" вместо "председател". Спомням си изказването на един от защитниците на собствен проект по повод на употребените в първите разработки на проекта думи "експолсиране и екстрадиране", което важи и за тези случаи. Не мога да си представя в шведския законодателен или конституционен текст да фигурират норвежки думи. Ако държим на убеждението, че нашата конституция с течение на

времето трябва да стане политическо евангелие на нашия народ, ние трябва да приемем съответната част на чист български език, за да е достъпна и разбираема за всички български граждани, независимо от умствената им подготовка.

Чл.5, ал.4 гласи: "Законът няма обратна сила, освен когато това е изрично предвидено и при условие, че се създават по-благоприятни последици за гражданите." Този текст освобождава от отговорност виновниците за третата национална катастрофа. Ако мнозинството в парламента искрено е скъсало с миналото, защото толкова упорито се стреми да прикрие, да оневини онези ръководители от предишните правителства и въобще - ръководните представители на предишните системи, които насилствено и на гърба на българския народ прилагаха и налагаха противочовешки социални утопии. Ако наистина искаме да приемем една демократична конституция, не трябва ли да предпазим българския народ от подобни противочовешки опити да му се налагат за изпробване нови социални утопии, като потърсим истината и пълната отговорност от всички? А проиляните долари за подпомагане на чужди партии и терористични групи? А отчетът за дълговете не трябва ли да потърсим?

Предлагам в Преходните и заключителните разпоредби да се включи текст: "Член 5, ал.4 не се прилага по отношение на виновниците за националната катастрофа за времето от 9.IX. До 10.XI.1989 г." Огромен, необозрим е масивът на първите 61 члена на проекта и съставляват непроходима текстуална поредица и носят отпечатъка на миналото със своята тъждествена декларативност и често повтаряне на едни и същи мисли. Необходима е подробна съоставка и изчистване на текстовете и преустройство с оглед на прегледността и лесно пренамиране.

Препоръчвам след основни начала, в които да останат най-общите текстове - глава втора "Основни права и задължения на гражданите" да се означае част първа, за да остане част втора за държавното устройство и да се раздели на глави по подобие на съвременната Италианска и Португалска Конституция - граждански, социални, икономически, политически, културни права, свободи, длъжности или отношения.

Чл. 1 - "България - парламентарна република" е непълнен. Предлагам да се замени с: "България е демократична република с парламентарно управление, защото, както пише френският конституционалист Леон Дюги, "Парламентарното управление е продукт на висока политическа култура на английската демокрация."

Чл. 84, ал. 1 предоставя правото на Народното събрание "да тълкува законите". Този текст е в пълно противоречие с учредения от проекта Конституци-

онен съд. Препоръчвам чл. 67, ал. 1 да остане само: "Народните представители представляват целия народ. "Изразът" представляват не само своите избиратели" съдържа обвързващ мандат и е в противоречие с непосредствено следващия го "обвързване със задължителен мандат" и е недонустим. Той фигурира в Конституцията на XIX век, в статута на сардинския крал Алберт от 1848 година, станал е основен закон на обединена Италия от 1861 година, в Сръбската конституция и в Търновската конституция.

В Португалската конституция от 1976 година текстът гласи: "Депутатите представляват цялата страна, а не избирателния си район. "Същото е и с италианската от 1948 година: "Всеки член на парламента представлява нацията."

Проектът не съдържа народна законодателна инициатива и отменителен референдум, които съставляват ефикасни гаранции срещу инертността на парламента и дават ярък израз на качествата на парламентарната република и като социална, както гласи преамбюлът. Те са широко застъпени в Италия, Швейцария и в някои щати на Съединените американски щати.

Чл. 43 съвсем плахо и неопределено предвижда правото на петиция на гражданите до държавните органи. Предлагам да се замени със следния текст: "Гражданите имат право да отправят петиции до Народното събрание с искания за законодателни мероприятия."

Чл.89, ал.1 предвижда възможност за Народното събрание да предостави на Министерския съвет правото да издава постановления със силата на закон. Този текст, въпреки предвидените ограничения, съдържа огромни рискове за страна като нашата, в която от 112 години тази практика е добила печална слава с чести злоупотреби с нея от правителството.

Би трябвало текстът да отпадне и да се замени с обратен - "Народното събрание не може да отстъпва на друг орган законодателната си функция."

Чл. 62, ал. 2 възлага на Народното събрание да определя основните насоки на вътрешната и външната политика на държавата. Този текст противоречи на принципите и същността на парламентарната система, такава каквато е внедрена в европейските конституционни текстове и политическата практика. Правителството определя и ръководи общата политика на държавата, съобразно разпореденията на Конституцията и законите под ефикасния и последващ контрол на парламента.

Чл. 101, ал. 1: "Президентът е държавен глава." изразът "държавен глава" е неуместен, защото съдържа елементи на надмощие и суверенитет. Той е остатък от епохата на абсолютизма, макар че някои конституции го съдържат, например Италианската, но не и тази на Германия и Португалия.

Определението на Португалската конституция е съвсем умерено: "Пред-

седателят на Републиката представлява Португалската република. В модерната демократична държава основен орган, който изразява народния суверенитет, това е парламентът."

Чл. 107, ал. 2 и чл. 2 и чл. 112, ал. 1 предвиждат правото на президента да отправя обръщение към народа. Тези текстове противоречат на чл. 1, че България е парламентарна република. В парламентарната република президентът отправя обръщението само към камарата или камарите (ако са две).

От преките отношения с народа са заинтересовани представители на бонапартистките режими.

От друга страна, това му право по проекта, съчетано с правото на главнокомандуващ и с правото му да разпуска Народното събрание и да насрочва референдум, както гласи чл. 112, ал. 3, съдържа огромни рискове за равновесието на властите и мишира въведената в останалите текстове парламентарна система в самата и сърцевина, като създава блестящи предпоставки за президентство, полупрезидентство или президентско управление. Тези текстове противоречат на чл. 1 за парламентарната република: "Всички актове на президента се преподписват от предлагащите министри."

Чл. 137, ал. 5 предоставя на министъра на правосъдието правото да замества президента на Републиката като председател на Висшия съдебен съвет. Този текст противоречи на принципа на разделение на властите. Заместник-председателят на Висшият съдебен съвет е правилно да се избира от избраниите от Народното събрание 11 члена от собствената им среда.

Чл. 152, ал. 3 определя 9-годишен мандат за конституционните съдии. Правилно е да стават подмени на всеки три години на една трета от състава им, за да се създаде и запази приемствена практика.

Конституционният съд е правилно да бъде сезиран от гражданите и кандидатите за народни представители и президента по споровете от изборен характер.

По чл. 142 е правилно да се предпочете думата "окръг" като традиционна за нашата страна и затова, че по съдържание сочи нещо закryглено, самоопределящо се, с ограничена външна намеса. От друга страна, думата "област" е употребявана у нас през тоталитарния период от 1934 г. досега.

Предлагам химнът на Република България да бъде "Шуми Марица", свързан с героичните борби на нашия народ за обединение.

ПРЕДСЕДАТЕЛ НИКОЛАЙ ТОДОРОВ: Има думата Чавдар Кюранов.

ЧАВДАР КЮРАНОВ: Уважаеми господин председателно, уважаеми колеги! Много бяха досега критиките по отношение на новата Конституция, която се предлага на Народното събрание. Аз също ще присъединя някои допълни-

телно, но искам да кажа, че независимо от недостатъците и тази Конституция, която се предлага, е добра Конституция. Ако я сравним с миналите три конституции ние ще видим нейните предимства.

Търновската конституция е много отдавнашна, за да може да ни служи за днешното общество, но ако я преценим сега ще кажем, че все пак когато от нейните 169 члена 59 се занимават с царя и царското семейство, едва ли тя би могла да ни бъде полезна днес. Ако вземем Конституцията от 1947 г., независимо от факта, че в нея има редица положителни неща и аз не бих ги отхвърлил, главата и разделът за човешките права е толкова ограничена, освен това тя е сложена едва ли не на края на Конституцията и там преди всичко и главно тя се занимава с колективните права на хората, но не и с личните, а още по-малко с личните политически права.

Конституцията от 1971 г. едва ли отговаря на някакви достатъчно дълбоки изменения в обществото, за да я налагат и ми се струва, че тя по-скоро отговаря на стремежите за укрепването на един режим и на една лична власт, която намери своето особено голямо развитие през последните години преди 10 ноември.

ВЕЛКО ВЪЛКАНОВ (от място): 1971 г.!

ЧАВДАР КЮРАНОВ: 1971 г., да, извинете, грешка на езика...

Сега искам да премина към проекта, който ни е представен и най-напред да се спира на преамбюла. Аз съм съгласен с оратора, който говори преди мен, че едва ли тази чужда дума тук е необходима и че увод или въведение е може би по-подходящо да се употреби в нашата конституция.

Какво всъщност се дава? Спирам се на това, защото някои народни представители смятаха, че въобще не трябва да има такъв увод. Какво съществено има в този увод?

Първо, определя се характерът на държавата. Второ, изброяват се ценностите, върху които тя е изградена. И трето, субектите, които имат отношение към тази Конституция. Ако се спирам на преамбюла, то не е толкова за неговото съдържание, колкото, за да кажа няколко думи за неговото правно значение. Как трябва да се оценява един преамбюл? Дали той трябва да се смята като нещо извън законите, извън членовете на самата конституция, дали трябва да бъде просто една прибавка или, както някои специалисти юристи казват, че тя би трябвало да има само нормативно значение, но не и нормативен характер.

Аз мисля, че няма да бъде правилно, ако ние смятаме, че тя има само нормативно значение. Аз си казвам даже така: Та дори датата, която е поставена в деня на приемането на Конституцията, има непосредствен нормативен ха-

раakter, оттогава започва да действа тази конституция, та какво остава за един предговор, едно въведение, което отразява и очертава целия дух на Конституцията. Аз държа на това, защото именно там, когато се определя характерът на държавата, се очертават и най-важните нейни белези. Смятам, че тя трябва да се смята като част от текста на самата Конституция, тъй като според мен всяка буква на Конституцията едва ли не има нормативен характер.

Какви са най-общите характеристики на тази конституция? На няколко пъти се каза, аз също ще повторя, че тя не е държавност на Конституция. Ние бихме могли да разделим конституциите на три типа: конституции, при които държавата потиска човека, когато не отделя гражданина от поданика, а смята човека само за поданик; конституции, които са безразлични, неутрални към гражданина и личността, конституции, в които държавата е по класическия израз само ношен пазач; и конституции, при които държавата служи на човека. Аз мисля, че тази наша конституция е една предпоставка държавата да бъде подчинена на гражданското общество и да се прокара различие между държавата и гражданското общество. Тази конституция, за разлика например от Търновската или Конституцията от 1971 г., прави невъзможен, ах бих казал, един катастрофален социален избор. Тя не води неминуемо и по необходимост до определен тип общество. И според мен това е една положителна страна на тази конституция. Тя очертава една трета възможност, един трети път на развитие, който нашата страна би могла и трябва да следва.

Мисля, че въз основа на тази конституция управникът ще може да управлява, а няма да може да властва. Тук същността на държавата е определена като демократична. Ще взема само три характеристики на тази демократичност - политическия плурализъм (чл.11), икономическия плурализъм (чл. 17) и духовния плурализъм (чл. 11, ал. 2). Мисля, че това действително са най-същностните белези на демокрацията. Разбира се, когато говорим за икономическия плурализъм, искам да подчертая, че става дума за една смесена икономика. Някои от народните представители много твърдо заявиха, че не трябва да има никакви държавни предприятия. Аз смятам едно такова становище най-малкото за несериозно. Нещо повече, собствеността, както и някои други казана, не може да съществува абстрактно и абсолютно неограничено. Та и в самата конституция веднага, след като се прогласява този принцип, веднага се предвиждат възможности за ограничаване на тази собственост. Но ако на мен нещо ми липсва по отношение на собствеността в тази конституция, то е да бъде казано, че собствеността изпълнява и социална функция. Това е характеристика на собствеността в Конституцията на Федерална република Германия, на редица конституции на развити демократични държави. Мисля, че няма никак-

во основание да не бъде включена и у нас.

Що се отнася до характеристиката на държавата като правова, аз също ще се спра на разделението на властите, което тук е преди всичко функционално. Може би формулата, която е употребена в чл. 8, не е най-удачната - не може да се каже, че държавата се осъществява чрез тези три форми на властта, това не е най-същественото, трябва да се помисли по редакцията. Но функционалното разделение на властите и органичното разделение, което не е напълно прокарано, тъй като има смесване на функциите на определени органи, на което ще се спра по-късно, не включва обаче едно друго и според мен най-важно разделение на властта, което е нейна същност, а именно въпросът, че ако досега политическата власт характеризираше държавата и тя се превръщаше в икономическа, сега по новата конституция съществува възможност, особено ако не се предвиди едно ограничение в това отношение, съсредоточаването на икономическа власт да се превърне в политическа. Зная, че никоя съвременна конституция не третира този въпрос, но той съществува, има го в обществото и би трябвало да се помисли по една формула, която да предотвратява такова съсредоточаване на икономическа власт, което да води до политическа. Може би ще се каже, че това е предвидено в закона за конституцията, но въпросът е там, че може и без монопол да съществува такава концентрация на властта.

Така или иначе правовата държава трябва да бъде такава, че нейните закони да съществуват на интересите на различните големи социални групи, а не само на една или не само на определен тип социални групи. Мисля, че тази конституция дава такива възможности.

Доста се говори тук за социалната държава. И действително просто е неудобно да се мисли, че има хора, които едва ли не се боят от думата социално. Спомням си, че някъде в 60 - те години бях написал някаква статия за социалната справедливост и един от най-видните членове на Централния комитет тогава беше написал отстрани "не ми харесва тази терминология". Нещо подобно става с една част от народните представители, които благоволиха да напуснат събранието и които смятат, че понятието социална няма място като характеристика на същността на държавата.

Защо трябва да пишем, че това е една социална държава, та макар и в преамбула? Преди всичко и главно поради това, че тази конституция най-много от всички досегашни осигурява личните права на човека, личните политически права на човека. Оттам трябва да изградим подхода към социалността, а не да го свързваме само и единствено със социалните права, които слагат една допълнителна характеристика на социалната държава. Тук аз имам претенции към структурата на цялата втора глава. Мисля, че тя е построена не така, как-

то би трябвало, и не така, както би трябвало да отговаря на този дух на Конституцията, който искаме да и придадем. Не би трябвало да започваме веднага от отношението между гражданина и държавата, а трябва да започнем от правата на човека така, както те са се появявали исторически. Преди всичко естествените права на човека - правото на живот, на лична свобода, неприкосновеност на личния живот, свобода на съвестта, след това да минем към политическите права - свобода на мисълта и словото, на печата, на информация и т. н., след това да се отиде вече към социалните права - семейните, на младежта. Между другото за младежта няма нито едно изречение, а би трябвало да има един пункт, един член, който макар и в обща форма да поставя въпрос. Същото се отнася и за жената. Това са все социални права. След това идва екологията, правото на стачка, на социално осигуряване и т. н. След това като четвърта част от тази глава да дойдат отношенията между гражданина и държавата. Аз мисля, че това ще съответствува много повече на идеята, която е въплътена в тази конституция.

Що се отнася до някои конкретни права, които са включени, аз имам няколко бележки, по които би могло да се помисли при работа между първото и второто четене.

Ще се спра специално на правото на защита, чл. 57. Аз бих казал, че тук би трябвало да отидем към едно по-голямо уточняване и конкретизиране на нещата. Когато едно лице е заплашено да стане жертва на насилие по отношение, да кажем, на неговата свобода на движение или други конституционни свободи в резултат на незаконни действия или злоупотреба с властта, то би трябвало да има право да иска заповед за индивидуална сигурност. Това е практиката на някои от най-новите съвременни конституции, която мисля, че трябва да бъде обсъдена и от нашите конституционалисти. Но съществува също така и едно такова право - когато един синдикат или една партия са застрашени да станат жертва на насилие, тогава може да се иска заповед за колективна сигурност. И това става възможност, когато лице или организация не могат да упражняват или са застрашени да не могат да упражняват конституционни права и свободи. Действително тук изхождаме от една конституция малко по-далечна за нас, но мисля, че обстоятелствата, в които се намираме, ни карат да се замислим сериозно върху една такава възможност. Имам някои допълнителни предложения по втората глава. Би трябвало да се постави въпросът, че жената има същите права и при еднакъв труд получава еднакво възнаграждение с това на мъжа. Това е чл. 35 от предложената конституция от Николай Павлов. Мисля, че то трябва да намери място и в проекта, който ние обсъждаме.

Що се отнася до правото на стачка, чл. 47, мисля, че този член би трябвало да бъде допълнен така: "Трудещите се имат право на стачка, за защита на своите колективни, икономически и социални интереси."

Също така аз се присъединявам към предложението, което беше направено от госпожа Йовкова за безплатността на висшето образование в държавните институти, в държавните учебни заведения. Ние нямаме основание и нямаме право да лишаваме нашия народ от едно придобито право. Идеята за придобитите права не трябва да изпадна от нашето внимание.

Смятам също, че към чл. 52 би могло и трябва да се добави една нова алинея: "Цялото образование е под контрола на държавата." Нека тук не бъде обвиняван в статизъм, защото така е записано например в Конституцията на Федерална република Германия, независимо че там има достатъчно частни учебни заведения. И може би именно, за да има едно единство в обучението, не е достатъчно да се каже, че трябва да се изхожда от еднакви стандарти, а че държавата би трябвало да контролира всичко това. Що се отнася до формата на управление, аз поддържам това, което предвижда проектът - нашата страна трябва да бъде и да остане република. Идеята за монархията противоречи на традициите на възраждането. И това е едно голямо противоречие между тези традиции и самата Търновска конституция. Противоречи, ако щете на такива масови политически организации, на техните идеи, на техните схващания, от както са били създадени преди 100 или 90 години, като Комунистическата партия, Земеделияния съюз и редица други движения у нас. Това е една присадена у нас и унизителна по Берлинския договор монархия, утвърдена с не по-малко унизителния Ньойски договор. Двама абдикираха, последният бе прогонен с референдум! Няма да говоря за редица позорни дати и години за монархията в нашата история. Но тук въпросът може да се разгледа от друга гледна точка, че монархията у нас както е показал опитът, винаги е клонял към авторитаризъм.

Характеристиката на нашата държава като парламентарната. Тук се каза, че не би трябвало да има силно Народно събрание. Но когато ние говорим за разделение на властите, това не означава равнопоставеност на властите. Така или иначе, това са много стари теории, да вземем Джон Лок, който казва, че ако за човека основното е свободата, свободата се гарантира чрез закон. И оттам идва първенстващото положение на законодателната власт. Така че когато говорим за разделение на властите, пак повтарям, това не означава, че те са равнопоставени. Законодателната власт така или иначе има и трябва да има първенството. Затова няма нищо страшно, ако ние имаме едно силно Народно събрание. Аз мисля обаче, че нашата държава, така както е записано в Кон-

ституцията, не е последователно парламентарна. Делегираното законодателство трябва да отпадне (чл. 89), съгласен съм с оратора, който говори преди мен.

Не трябва да се дава право на президента да разпусне Народното събрание дори и при такива обстоятелства, защото нека не забравяме, че обстоятелства могат да се създават. Могат да се създадат такива обстоятелства, когато три правителства да не могат да бъдат образувани. Така че това не би трябвало да съществува. Народното събрание трябва да може да се саморазпуска. И в това отношение, така както са поставени нещата в сегашната конституция, според мен е по-правилно.

Не би трябвало президентът да подписва законите. Той не може да се поставя над законодателната власт. Неговата физиономия като изпълнителна власт или част от изпълнителната власт трябва да бъде много по-ярко очертана в тази конституция.

Що се отнася до издаването на укази, свързани с неговите правомощия, това трябва да остане (чл. 112, ал. 1), но те не трябва да имат нормативен характер, така както е в сегашната конституция.

Що се отнася до избора на президента, зная, че предложението, което е направено в проекта на Българската социалистическа партия е да бъде избран пряко, моето становище не е такова. Аз мисля, че президентът трябва да бъде избран от Народното събрание. Защо?

Това не е най-демократичната форма - да бъде пряко избран от народа тогава, когато една определена групировка от партии държи в ръцете си телевизията и радиото. Нека да не се заблуждаваме в това. В края на краищата, ако погледнем историята на Съединените американски щати, при 41 президенти, дори един човек, който познава сравнително добре американската история, ще си спомни най-много пет - шест от тях. Така или иначе има елемент на случайност. Когато обществото е в криза, казват, трябвало да има силен човек. Когато обществото е в криза, има два изхода. Единият изход е демократичен и гаранция за това е Народното събрание. Има и авторитарен изход. И аз мисля, че и в нашата конституция трябва да се изхожда винаги от идеята за демократичния изход. Не може изпълнителната власт да бъде поставяна над законодателната. Казват, че когато е в парламента, ще бъде резултат на сделка. Да, вярно е. Но ще бъде и резултат на консенсус, ще бъде резултат на едно относително съгласие и даже да е резултат на сделка, това ще бъде някакви условия, които трябва да се изпълняват от президента. И според мен това е много по-демократично, отколкото съсредоточаването на властта в едни ръце.

Искам да кажа, че нещо, което ни липсва в Конституцията, това е необхо-

димостта от органически закони. Да бъде включен един текст, който да предвижда закони, които засягат основни права и свободи на човека, закони, които засягат функциите на силите за сигурност (имам предвид армията и полицията), закони, които предвиждат права на международни организации, които произтичат от Конституцията или могат да произтичат от нея. Такива закони трябва да бъдат определени като огранични и да предвиждат квалифицирано мнозинство.

Бих искал да спомена вече към края, че едва ли е необходимо да се създава Конституционен съд при наличието на Върховен съд. А ако се стигне до това, би трябвало членовете на Конституционния съд да се избират така, както се избират народните представители - непосредствено от народа. Иначе ние даваме право на хора, назначени, да съдят и да преценяват дейността на хора, които са избрани. Това няма да бъде правилно. Също така смятам, че главният прокурор и съдиите трябва да се избират от Народното събрание. Съгласен съм със Соня Младенова в това отношение.

За местните органи. Трябва да бъдат тристепенни, трябва общината да бъде за всяко населено място и то да се избира кмет, да се възстановят околиците, защото те се оказаха едни жизнеспособни, естествени единици и след това вече да има третото равнище.

Ще завърша само с една дума за герба. В това отношение аз подкрепям предложението, което вече беше направено: Гербът да бъде гербът на Първата българска държава. Лъвът е много хубав там, много стилизиран, много интересен даже от съвременна гледна точка, ако шете чисто като естетическо възприятие, отговаря на нашите традиции и естествено решава въпроса за шапката на лъва. Смятам, че това е едно много разумно предложение, което трябва да се приеме.

ПРЕДСЕДАТЕЛ НИКОЛАЙ ТОДОРОВ: Има думата господин Христо Аврамов.

ХРИСТО АВРАМОВ: Уважаемо председателство, уважаеми дами и господа народни представители! Готовият вече проект за новата Конституция, разискванията по него поставят началото на последния етап от нашата работа. Това беше главната задача, заради която са ни изпратили тук нашите избиратели. Нека дадем на нашия народ една хубава и демократична Конституция, каквато той наистина заслужава.

Колегите преди мен изказаха предложението, че думата "преамбюл" трябва да се замени с хубавата дума "увол". В чл. 11, ал. 1 пък срещаме също чуждата дума "плурализъм". Може би текстът на тази алинея да бъде така: "политическият живот в България се основава на многообразието на политическите

партии. "Молбата ми е в текста на новата конституция, където е възможно, да се стремим да употребяваме наши, български думи. С това тя, конституцията, би станала още по- наша и още по- българска.

Напълно подкрепям предложението на уважавания от мен господин Валери Петров, че стилът и езикът на новата конституция трябва да бъдат безупречни. Напоследък се чуват възгласи в полза на Търновската конституция. В нейните осем глави се определят правата на монарха, а ние нямаме българска династия. Дяконът Левски ни е завещал да се борим за "Чиста и свята Република за вечни времена". Не трябва да отбягваме предложението "социална държава". Някои колеги се изказаха също в подкрепа на това предложение, защото социалният характер на едно общество се измерва по това, както се отнася към изпадналите в беда, към възрастните хора, как то се отнася в защита на социалното положение на личността в обществото.

Предлагам изборът за президент да бъде пряко от избирателите, както се избира и Народното събрание. Когато има двама носители на народния суверенитет, тогава става реално разпределение на властите. Предлагам да не се дава правото на президента да разпусне Народното събрание, да връща закони, приети от Народното събрание, и да подписва приетите закони.

Позволявам си да предложа, че кандидатът за президент да е живял не пет, а десет години в страната и да е роден в нея.

Предлагам чл. 27, който третира въпроса за смъртното наказание, да остане с първата си алинея. А втората с нейните три варианта, да отпадне. И аз съм против насилственото отнемане на човешкия живот. Но ако това бъде записано сега в Конституцията, може да се наложи при извънредни обстоятелства да се свиква само заради това Велико Народно събрание. Ето защо следва този въпрос да се отнесе в друг закон.

Предлагам чл. 89 с неговите четири алинеи изцяло да отпадне. Не е редно да се възлага на изпълнителен орган да извършва законодателна дейност. Глава осма третира въпроса за органите за местно самоуправление. Към чл. 146, ал. 1 да се приеме вторият вариант, който предвижда избора за кмет да се извършва пряко от населението. А що се отнася до териториалното деление на страната, ако този раздел остане в Конституцията, позволявам си да изразя мнението на временния изпълнителен комитет и на политическите сили в Габрово: Те ме задължиха да предложа двустепенна система - община- окръг, с молба да се възстановят старите окръзи. Те доказаха своята ефективност, а освен това много структури се изградиха по време на съществуването им, които работят и сега. Те бяха създадени да покриват нуждите на тези окръзи. Едно реструктуриране на местно самоуправление сега, при тази тежка икономи-

ческа криза, с увеличението на административните органи би било голям лукс, който не бихме могли да си позволим. Подкрепям предложенията на колежата Карафеизов за народни представители да се избират лица, навършили 28 години и да са родени и да живеят в съответния избирателен район, на който са кандидати.

Що се отнася до националния химн, безспорно трябва да върнем "Шуми Марица" на нашия народ. Този химн вече тръгна в изпълнение на някои оркестри и хорови състави.

В чл. 18, ал. 1 е записано, че горите от национално значение са изключително държавна собственост. Освен че на хората беше отнета земята, която сега им се връща, от тях бяха отнети гори, които бяха тяхна собственост. Във всички села в моя избирателен район, с хората, с които се срещам, те си искат горите, които са имали. Тези, които живеят в планинските райони и са притежавали предимно овоцни градини и горите са били единственият им основен източник на доходи. Селски двор без гора не може да се поддържа. Така ми казаха някои от тях.

Предлагам добре да обмислим този въпрос и да бъдат възстановени горите на собствениците им. А нали в чл. 17, ал. 3 е записано, че собствеността е неприкосновена.

Уважаеми дами и господа, проектът за новата конституция ни е представен в твърде голям обем. Някои текстове могат да бъдат включени в отделни закони. Конституцията трябва да бъде кратка и ясна. И нашата задача сега е подобно на скулптора ваятел, който започва от грубия камък, постепенно отнема излишното до достигане на желания образ. Така и ние трябва да извагаме един основен закон, който да даде истинското лице на нова и демократична България.

ПРЕДСЕДАТЕЛ НИКОЛАЙ ТОДОРОВ: Има думата господин Спас Мулетаров.

СПАС МУЛЕТАРОВ: Господин председател, уважаеми народни представители! Искам да се присъединя към направените преди мен позитивни оценки за представения за обсъждане проект за Конституция и същевременно да споделя и част от предложенията, които са направени във връзка с отстраняването на някои негативни, или допълнения, свързани с неточности в отделни текстове. Едно от най-големите достойнства на всяка конституция е по какъв начин, в какъв обем и обхват са уредени правата на гражданите. И ако в тази насока честваната преди един месец от нас Търновска конституция се сочи за най-прогресивна и демократична за времето си, настоящият проект, който ние обсъждаме я превъзхожда по това, че освен правата, предвидени в нея, в него

са включени изключително много допълнителни права на гражданите, които съществуват в конституциите на редица страни и които са съобразени с нашите съвременни условия.

Няма да бъде справедливо, когато обсъждаме проекта за конституция, ако не споменем или отречем труда не само на членовете на комисията и на работните групи, но и на всички научни работници, експерти от Българската академия на науките, Правния институт, Юридическия факултет, правозащитни органи, народни представители, които подготвиха свои лични проекти, или участваха дейно в изработването на обсъждания сега от нас проект. Няма да бъде пресилено, ако се направи изводът, че с минимални изключения, беше използван целият научен потенциал на страната ни по държавно и конституционно право. Бяха проведени консултации по тези дисциплини с конституционалисти от редица западни страни. Смятам, че което и Народно събрание да приеме Конституцията, то не може да стори това без използването на знанията, уменията и опита на тази категория специалисти.

Ние обсъждаме проекта на първо четене и сега е времето, когато всеки може да направи по принцип и по същество своите предложения. Този, който мислеше за истинска, съвременна и демократична Конституция, е длъжен да даде своя реален принос за постигането на тези цели. Да се предлагат по-съвършени и точни текстове и редакции е не само желателно, но това е необходимо. Споделям изразената идея от някои от народните представители, че при следващите четения следва да се включат към комисията и народни представители, които могат със своя опит, професионални знания и умения да съдействуват за по-нататъшното подобряване на проекта в стилово и езиково отношение.

Искам да се спра съвсем накратко на три основни въпроса.

Първият, по който вече беше взето отношение днес, това е за правомощията на президента. Някои смятат, а и официално беше направено изявление, че правомощията на президента били ограничени. Не искам да навлизам по същество на този въпрос и не искам да споря по него най-малкото поради това, че в проекта са предвидени два случая, в които при определени условия президентът може да разпусне Народното събрание. Един въпрос, който действително е спорен. Предвидено е също така той не само да подписва законите, приети от Народното събрание, но и да ги връща за ново обсъждане. В замяна на това Народното събрание няма никакви правомощия или контрол над президента. С изключение на правото да повдига обвинение срещу него при държавна измяна. Не е предвидена дори възможност да се изслушва президентът, включително и по въпросите за отбраната, сигурността на страната, по назна-

чаването и освобождаването на дипломатически представители и т. н.

Предлагам този въпрос да се обсъди отново в комисията. В светлината на чл. 1 от проекта на Конституция, където изрично е посочено, че България е парламентарна република, а това означава, че в никакъв случай правомощията на парламента не могат да бъдат засенчвани от тези на президента.

Един от въпросите, който предизвиква широки дискусии и който от дълго време се дискутира в нашата страна - това е въпросът за смъртното наказание. По тази причина в чл. 27 са предвидени три варианта. Съществуването му като наказателна мярка не е еднакво и в различните страни. В някои той съществува и се прилага, в други неговото съществуване е отменено, в трети страни, макар и да съществува смъртно наказание, то не се определя от съдилищата или пък, както е у нас, е паложан мораториум върху изпълнението на смъртното наказание. Различна е практиката и в различните щати на Съединените американски щати, където в едни от тях съществува смъртно наказание, а в други - не.

Моето генерално предложение е този проект да отпадне от конституцията по следните съображения. Първо, в редица конституции на западни държави той не е уреден. Така например в Конституцията на Федерална република Германия в чл. 2 е посочено, "че посегателството върху правото на живот се допуска само по силата на закон". Второ, въпросите на наказанията въобще, част от които е смъртно наказание, се урежда в специалния за тази цел закон, а това е Наказателният кодекс, в който сега съществува този вид наказание. Но той не е приспособен по отношение на правозадължителността на наказанието "лишаване от свобода". Така например в Италия и в някои други страни, където смъртното наказание е отменено, е предвиден доживотен затвор. В нашия Наказателен кодекс това наказание не съществува. У нас се предвижда само замяна на смъртното наказание с 30 години лишаване от свобода. Следователно включването в Конституцията на този въпрос без предварително обсъждане, изслушване мнението на правозащитните органи, включително на широките слоеве от населението, които са на различно мнение от това на проекта, което сега не е направено - без предварително осъвременяване на Наказателния кодекс, без едно ясно законодателно отношение за алтернативата на смъртното наказание ще доведе до съществени затруднения в съдебната практика при бъдещото прилагане на този въпрос.

Трето, смъртно наказание е реакция и отношение на обществото към състоянието, разпространението и тежестта на престъплението. Поради изключително хуманното отношение към него то може да се отмени, но при наличието на тежка и масова престъпност и особено когато тя е насочена срещу жи-

вота на хората, то може отново да се приеме за целесъобразно и с оглед на това да бъде изменен съществуващият текст. Ако този въпрос се реши в Конституцията, промяната ще продължи много време, тъй като е известно, че изменението на Конституцията става с Велико Народно събрание, което е свързано с един продължителен период. И, обратно - ако този въпрос се уреди в Наказателния кодекс, той може да се реши по законодателен път в изключително кратки срокове.

Аз не искам да вземам отношение във връзка със съществуването или отменянето на смъртното наказание. Искам да поставя въпрос, който мене лично ме вълнува. Дали сега са налице условията и предпоставките за недопускане на смъртното наказание у нас? Дали сега е моментът, когато ние трябва да се откажем от съществуването му? Споделям всички съображения "против", в същото време обаче не мога да не изразя личното си мнение и тези на някои от правозащитните органи и безпокойствието си от безпрецедентното увеличаване на престъпността, особено през последните пет години. През 1990 година криминалната престъпност е увеличена с 1/4, а броят на умислените убийства с 26, 6 на сто в сравнение с 1989 година. Посегателствата върху човешкия живот, към който ние проявяваме хуманно отношение, съществуват и се увеличават. Налице са тежки убийства на възрастни и безпомощни хора, на невръстни деца, на служители от милицията. Поиякога с грабеж. Налице са нарязвания на трулове и гавра с тях, извършени нерядко от рецидивисти и други лица.

Дали при този взрив от престъпления, обхванал страната ни, отменянето на това наказание няма да доведе до по-нататъшна ескалация на най-тежките престъпления, насочени срещу човешкия живот? Известно е, че сега у нас съществува мораториум върху изпълнението на смъртното наказание. Президентът има право на помилване по отношение на осъдените на смърт. Делата се разглеждат от седемчленен състав на съда. При абсолютно единодушие от всички участници - това наказание следва да се наложи. Аз споделям всички тези съображения с една единствена цел - че ние трябва да подходим към този въпрос крайно внимателно при неговата преценка, без емоции и във всички случаи, като се съобразяваме с обективната действителност, която в момента съществува в нашата страна.

Бих желал да направя и някои предложения по глава седма за съдебната власт. Изцяло споделям развития принцип в проекта за разделение на властите, по който беше казано немалко и затова няма да го повтарям. Той е призван в пълна степен да гарантира самостоятелността, независимостта и безпристрастието на съдиите и на цялата власт. Създаването на висшия съдебен съвет,

възстановяването отново на Върховния касационен съд и на Върховния административен съд, а също така и на апелативните съдилища, безспорно ще подобрят правораздавателната дейност и ще създадат по-силни гаранции за спазване на закоността и защита на гражданите. Успоредно с това обаче смятам, че при определянето на някои принципи за създаване на съдебната власт се правят отстъпления от демократичните завоевания, които сега съществуват.

В момента всички съдии, председателят на Върховния съд и главният прокурор се избират от Народното събрание. И трудно може да се оспори, че това е силна гаранция по отношение на тяхната независимост и самостоятелност. Че това е така, проличава от чл. 84 от проекта за конституция и от приетите сега от Великото Народно събрание закони, съгласно които с цел да се осигури независимост на редица органи от Народното събрание се избират - председателят и заместник- председателят на Българската народна банка, Националният статистически институт и цялото му ръководство, председателят на Българската телевизия, Българското радио, Българската телеграфна агенция, Комисията за защита на конкуренцията, Националният поземлен съвет. Щом това е така, а безспорно е, че то е правилно, въпреки че тези органи не са представители на друга власт, каквато е съдебната - не може да се обясни защо в предложението за проекта се предвижда в бъдеще съдиите, прокурорите, следователите и главният прокурор да се назначават от президента, защо изоставяме най- демократичния принцип за изборност, след като новото наше народно събрание в момента го е провъзгласило като най- сигурен за отстояване независимостта на органите?

Не е убедително и решението председателите на Върховния касационен съд и на Върховния административен съд да се избират от членовете на собствените съдилища. Назначаването от едноличен орган независимо от неговите правомощия винаги създават у назначения чувството за зависимост и подчиненост. Ето защо предложението ми е, а в същия смисъл то беше подкрепено и от няколко колеги - председателите на Върховния касационен съд, Върховния административен съд и главния прокурор да се избират от Народното събрание. А съдиите, прокурорите и следователите да се избират от Висшия съдебен съвет по предложение - съдиите и следователите от Върховния касационен съд, а за прокурорите от главния прокурор. Това е един от въпросите, който във всички случаи следва да бъде преразгледан при второто четене.

И на последно място бих искал да споделя моето отношение по въпроса за прокуратурата - дали ние да разполагаме в бъдеще с една независима, йерархично изградена прокуратура в организационно и функционално отношение, или да пристъпим към една безлична прокуратура с прокурори към съди-

лицата. Това е следващият дискуссионен въпрос. Единственият орган, който сега успешно се бореше за точното изпълнение на законите, включително и по време на тоталитарния режим, беше прокуратурата. Тя работеше при трудни условия, но все пак успяваше да реагира и със своите актове срещу незаконни действия да отменя такива от страна на министерства, ведомства, местни органи и стопански организации.

В чл. 135 от проекта е предвидено задължение на прокуратурата за спазване на законността, а в точка 3 е предвидено и задължение да предприема действия за отмяна на незаконосъобразните актове. В приемианите от Великото Народно събрание закони, както например в Търговския, се предвиждат нови, допълнителни задължения за участие на прокуратурата в процеса - завеждане на искиове. Предвижда се още по-широко участие на прокуратурата в административния процес. Досега участието на прокуратурата в гражданския процес, дори и в последните приети закони от Народното събрание, също е разширено. Тези правомощия, заедно с упражнявания надзор за наказателните и принудителните мерки, които Конституцията предвижда в прокуратурата, я отличават съществено по права, отговорност, задължение и компетентност от съдилищата. Щом това е така, придаването на прокурорите към съдилищата противоречи на посочените функции. То отнема възможността за самостоятелен и независим в рамките на съдебната власт институт. То ще направи един безличен институт.

Липсата на йерархичност създава реална опасност при бездействие на определен прокурор срещу престъпление, или когато е открито закононарушение, когато той не предприема нищо, за да го отстрани или да възбуди наказателно преследване, да няма орган, който да отмени неговите действия. И това е така, защото в чл. 134, ал. 2 от проекта се предвижда, че главният прокурор може да упражнява само методическо ръководство върху дейността на прокурорите. А известно е, че методическото ръководство никога няма и не може да има задължителна сила по отношение на нискостоящите.

Всички тези несъответствия и несъобразности следва да бъдат уредени при второ четене и съобразени с направените бележки, които някои колеги, включително и Иван Първанов преди малко, направиха. Ето защо аз предлагам да се учреди независима организационна структура на прокуратурата, с подчиненост на прокурорите на по-горе стоящия. По този начин тя ще запази възможностите си да реагира срещу неизпълнението на законите от когото и да е, реално ще съдейства за осъществяването на конституционния принцип, провъзгласен в чл. 4 от проекта: "Република България е правова държава. Тя се управлява точно според Конституцията и законите в страната, а органът, който

установява известни гаранции за това, е прокурорският институт." (*Ръкоплагания.*)

ПРЕДСЕДАТЕЛСТВУВАЩ НИКОЛАЙ ТОДОРОВ: Има думата Емил Йоцов.

ЕМИЛ ЙОЦОВ: Уважаеми господин председателю, уважаеми колеги народни представители! Ще се присъединя към тези, които дават положителна оценка на предложения проект за Конституция. Също така ще присъединя признателността си към нашите колеги от Конституционната комисия, експертите, специалистите и всички онези, които се трудиха неуморно в продължение на много месеци, за да ни предложат този проект, който те с основание и гордост наричат български проект.

Аз бих казал, че внимателната оценка на проекта дава основание да направим и извода, че той ни разкрива по-добра нормативна дейност, по-добра техника и по-висока законодателна култура. Затова той може да бъде добра основа за оценките, които ще направим сега в общото събрание, и да гласуваме бъдещата Конституция като един съвършено нов законодателен акт, който ще трасира пътя на обществото ни към бъдещото демократично развитие.

Ще се присъединя също към онези, които, оценявайки проекта, намират, че той по съвършено нов начин разглежда различните конституционни институции. В основата на този проект още в преамбюла, от неговото начало, до неговите преходни и заключителни разпоредби е прокарана идеята да се издигне личността, гражданинът на новото общество като главна фигура в обществения живот. Правата на този гражданин, организацията на неговата държава, икономическата база на просперитета му, формирането на държавните органи - местни и централни, принципите върху които се основава новата държавна уредба - всичко се подчинява на идеята да служат те на гражданина. Прокламирането на общочовешките идеали, ценности като основа на издигането във висш принцип правата на личността е онова, което главно отличава този проект от много други, включително и от нашия опит досега.

Като юрист с удовлетворение ще отбележа новата интерпретация на различни понятия, каквито са понятията за правовата държава, за разделението на властите и редица други, в основата на които преди всичко трябва да оценяваме по-ясните конституционни определения за права и задължения. Затова не споделям някои критики, които бяха отправени от тази трибуна, че този проект е еkleктичен опит да се примирят новите идеи за коренна реформа на нашето общество с някои стари конституционни уредби досега, особено в онези части, които определят нашето държавно и обществено устройство по отношение на критиките, които се отправиха за дебалансиране на прерогативите на централ-

ните органи на властта за новата уредба на икономическата основа на обществото и редица други.

Смятам за механическо препасяне на чуждия опит прокарването на идеята да се формира у нас президентска власт, даването на повече прерогативи на върховната изпълнителна власт. Те в този момент на нашето развитие не са подходящи и не биха могли да отговорят на високите цели и идеали, които си поставяме сега с изготвянето на този проект.

Безрезервно подкрепям разбирането, че сега е времето да се поставят основите на правовата държава. Конституцията, която сега ще приемем, е първата и може би една от най-важните крачки в тази насока. От принципите и нормите на тази конституция зависи и моделирането на законодателна основа за пълна реформа на общественно-политическа система и политическия живот в нашата страна. В този смисъл законодателната дейност на Великото Народно събрание досега е потвърждение, че ние още преди приемането на този проект, разисквайки някои от основните му начала, възприехме принципите и постановките, които залягат сега в тази конституция, и създадохме закони, които хармонизират на този проект. Такива са Търговският закон, Законът за защита на конкуренцията, Законът за чуждестранните инвестиции, Законът за собствеността и ползуването на земеделските земи и някои други.

В основните начала на глава първа на проекта ясно са посочени признаците на правовата държава. Преди всичко това е върховенството на закона, еднаквото му и точно прилагане за всички: съобразяване на законодателната ни дейност с международните договорености, с постиженията на цивилизованите народи, равенството на гражданите пред закона и преди всичко създаването на реални гаранции за осъществяването на тези права, разделение на властите и редица други.

Признак на правовата държава е равнопоставянето на субектите граждани - държава. Затова нормата на чл. 128, ал. 2 от проекта, която предвижда юридическите лица и гражданите да могат да обжалват всички административни актове, с изключение на предвидените в закона, е потвърждение на този принцип. Чл. 7 от проекта също е потвърждение на този принцип - възможността държавата да отговаря за неправомерните актове на своите органи и лица тогава, когато те водят до нарушение.

Не е необходимо да се изчерпят всички принципни положения в тази насока, за да се заключи, че принципите на конституцията ни навеждат на разбирането, че правовата държава е дело на днешния ден, това е дело на това Народно събрание, на тези политически сили и на всички граждани, които желаят да извършат тази коренна промяна.

Разбира се, ще посоча и някои неща, с които не съм съгласен и които бяха обсъждани от говорилите преди мен. В глава втора - "Основни права и задължения на гражданите", в чл. 29 и 33 и в някои други текстове намираме едно претрупано формиране на отделните конституционни норми, заемки от други основни закони от други държави. В този смисъл мисля, че народният представител Коста Андреев изрази позиция, че би трябвало основните права да не бъдат дадени в бъдещата конституция в толкова разтегнат вид.

Ще изведа довод от самия проект. В чл. 5, ал. 2 на проекта е казано, че основните обществени отношения се уреждат със закон като продължение на нормата на ал. 1, която обяснява, че конституционните норми имат непосредствено въздействие. И, разбира се, конституцията не може да бъде един всеобхватен закон. Тя може да бъде само основен закон. Затова значими обществени отношения трябва да се уреждат с основния закон. В този смисъл разпоредбата на чл. 29 ни навежда на тъкмо такъв извод. Там ние разкриваме една антиномия. От една страна, да се опитаме да уредим основните обществени закони с норми на конституцията, а, от друга, да ги виждаме уредени вече в основни закони. Достатъчно е да направим един преглед на самия проект - например чл. 130 от глава седма на конституцията, където, съобразен с Разпоредбата на чл. 29, ни казва, че правата на гражданите и на юридическите лица и по-специално правото им на защита се уреждат със специален закон. И затова разпоредбата на чл. 29, която в подробности се занимава с проблема за защита на едно от основните права на гражданите - правото му на лична свобода и неприкосновеност, с детайлизирането и посочването по-нататък в отделните алинеи каква трябва да бъде уредбата на тази защита, влиза в колизия с основните норми на тези закони.

Ще кажа, че същото може да се направи като оценка, като разсъждение, към което приканвам, разбира се, всички и по отношение разпоредбите на чл. 30, ал. 3 от проекта, в който в конституционна норма е издигнат принципът, така наречената презумпция за невиновност, позната като основно начало на наказателно - процесуалното право и уредена в настоящия Наказателно - процесуален закон в сегашната му редакция в чл. 14, ал. 2. Има практика в тази насока. Редица други основни закони и конституции дават такава уредба. Например в Италианската конституция. У нас, в нашата действителност за пръв път преди няколко години проф. Радка Радева в една публикация повдигна този проблем и ние виждаме сега нейната идея реализирана. Но ако направим реална преценка и съпоставка с основната разпоредба на чл. 5, можем да си зададем въпроса само този ли принцип на наказателно - процесуалното право и на наказателното право може да претендира за конституционна уредба. Виждаме в

други конституционни актове да се издигат и други принципи. Например, че личната наказателна отговорност е лична, или че за пределите на действие на наказателния закон, или че всеки гражданин има право да бъде съден от оня съдия от района, в който той се намира. Такава разпоредба има дори в Конституцията на Съединените американски щати и редица други страни. Очевидно е, че идеята на нашата конституция е много по-ясна и към нея ние би трябвало наистина да се придържаме. Конституцията да прокламира основните права, а основните обществени отношения да се уреждат със закон. В този смисъл ще направя още един довод за разпоредбата на чл. 28, ал. 2 и чл. 52, ал. 3, които уреждат сходни материи. В първия случай е посочено правото на гражданина сам да преценява ограниченията, които могат да бъдат свързани с развитие на науката, а във втория случай - правото на преценка във връзка с обществени интереси, когато трябва да се прилагат санитарни медицински мерки. Разбира се, касае се за различни права, но с една основна идея - правото да се вземе решение да принадлежи на гражданина, на субекта на правата. В този смисъл, мисля, че една такава разпоредба трябва да се има предвид при нейното нормативно редактиране.

Ще се спра с няколко думи и на проблема за съдебната власт, който беше широко дискутиран тук от някои от моите колеги. Съгласен съм с колежата Кюранов, че не е възможно да има равнопоставеност на различните власти, че ще има винаги приоритет законодателната власт, който пък дава живот и на някои от другите органи на тези власти. Но тук става дума за нещо свършено друго. Ние искаме да изведем равнопоставеността на трите вида власти на опово пиво, на което Конституцията може да ги постави. Да изведем от глухата линия, в която се намираще съдебната власт, когато говорим, че съдебната власт трябва да бъде независима и равнопоставена. И мисля, че едно от условията, неотменимите условия за постигане на тази цел е преди всичко гарантирането с конституционните норми на тази независимост и тази равнопоставеност.

Напълно съм съгласен с това, което каза и министърът на правосъдието, че една от основните норми, чрез която ние можем да гарантираме постигането на тази независимост, е самостоятелният бюджет. Разбира се, че формирането на самостоятелен бюджет в рамките на общия държавен бюджет, ще бъде важна придобивка за тези органи, за да могат те да изграждат по-нататък своята структура с онези изисквания, които отговарят на съвременното развитие.

Ще кажа още, че има нещо, с което ние не бяхме запознати, което остана за нас недостатъчно изяснено в този проект. То не беше споменато и в доклада на председателя на Конституционната комисия господин Ганев, което за-

мества мотивите към Конституцията. Например - какви са онези неща, които не харесваме в сегашната съдебна система, кои са недостатъците, които ние оценяваме, за да поискаме да бъде тя реформирана, и кои са онези положителни страни на предлаганата ни нова съдебна система? Такава оценка не може да се направи дори, като се спрем най-внимателно и най-щателно, когато оценяваме нормите на чл. 127, чл. 134 и други текстове от предложения проект. Ще кажа само, че с един проект, какъвто е чл. 127, се създава цялостната структура на бъдещата система. А с чл. 124 и на нейните функционални звена. Дали може да се сподели една такава уредба? Аз казвам, че ние преди всичко трябва да имаме яснота по този въпрос - защо предлагаме такава съдебна система.

Аз ще се спра и ще изложа своето виждане, което съответствува на разбиранията на някои други колеги, изложени преди мен, че ние не сме защитили достатъчно в проекта тази нова съдебна система. Преди всичко не знам защо трябва непременно да се определят и да се наименуват съдилищата. И дали това не крие известни клопки за в бъдеще - да бъдем затруднени, когато преценяваме нуждата от промени. Дали ще се казват районни, или общински съдилищата, окръжни или областни - според мен това е проблем на уредба от един устройствен закон. Би могло конституцията да предвиди, че законодателната дейност, правораздаването се осъществява само от съдилищата може да се дават и със специален закон. Но казвам - не това е най-същественото. А същественото е онова, което е вложено в разпореденията на чл. 134, с който фактически се утвърждава предлаганата ни съдебна система. Всъщност по този въпрос колегата Мулетаров разви подробно тезата и аз само ще маркирам онези неща, които според мен имат значение, когато оценяваме този проект.

Защо може и трябва да се оценява този проект като недостатъчно свършен? Преди всичко, защото той изхожда от една стара практика, съществувала преди 44 години. Пренесена от други правни системи, които са извършили доста промени за всичките тези години. И защото нашият опит, който в много отношения е положителен, не може да се отгине така с лека ръка. Тук колегата Пламен Вълканов, като говори по този проект, каза, че трите основни стълба на правната съдебна система това е съдът, органите на прокуратурата и на предварителното производство, но как бихме могли да говорим за тези три стълба, когато тези три органа са под една администрация, под една "шапка", както беше споменато тук? Възприема, че онова, което е необходимо на нашата бъдеща съдебна система, е преди всичко независимост на тези органи. Тази независимост, която ще им дадат устройствените закони. Колегата Мулетаров говори подробно за нуждата от самостоятелност на институциите, на прокуратурата и на органите на предварителното производство, само ще марки-

рам онези неща, които имат значение за едно такова разбиране.

Преди всичко самостоятелността и независимостта на тези органи зависят от закона. Така законът ги е поставил. И ако ние не променим устройствените закони и ако не променим другите закони, ние не бихме могли с основание да поддържаме една такава уредба в конституцията. Затова защото функциите на отделните съдебни органи се определят от онези задачи, които им се поставят. Съдът да бъде арбитър на споровете, които им поднасят страните - това са прокурорът, чрез предварително производство и защитата. Не виждам разум да включваме в съдебната система заедно със съда и другите правни субекти - прокурора и съда. Страховете на министър Пенев, че ако ние запазим тази система, ще създадем една друга, излишна, четвърта власт са съвършено неоснователни. Неоснователни са и оплакванията, че би се нарушил принципът на демократизъм в цялата съдебна система, ако той не съществува в организацията на органите на прокуратурата. Очевидно има някакво разминаване с фактите. Възможността по-горестоящите органи на прокуратурата да отменят неправилни решения и актове на по-долустоящите не е само едноличие и не е нарушаване на принципа на демократизъм. Това е, напротив - гаранция за демократизъм в правораздаването, този принцип е залегнал и в работата на съдилищата. Второинстанционните съдилища тъкмо това правят. Когато има основание, те отменят неправилните съдебни актове на първоинстанционните съдилища, без да се нарушава в никаква степен принципът на демократизъм.

Аз бих казал, че, ако това са страховете, би могло много просто и много лесно да се решат - като се внесе поправка в Устройствения закон за прокуратурата - той сега е чл. 5, където е казано, че прокуратурата е единна и централизирана, а би могло да се каже, че тя се формира на демократически принципи, че прокурорите са подчинени административно на главния прокурор, а в дейността си - на законите. И тогава не би съществувало никакво съмнение в тази насока.

Присъединявам се към това, което казаха говорилите преди мен оратори, че опитът на прокуратурата като изграден орган на законността, заслужава по-сериозно внимание. Той е утвърден не само в общественото съзнание, но и в нашата законодателна практика. Достатъчно е да се обърнем само към някои от създадените сега нормативни актове, каквито са Търговският закон и Законът за борба с конкуренцията, и ще видим, че в тези закони е предвидена възможността прокурорът да участва в името на обществените интереси именно като бдностител на законността.

Накрая ще се присъединя към едно от изложените разбираня за основа-

ние да се създаде в нашата правна и конституционна система Конституционен съд. То беше развито подробно от колегите Велко Вълканов, Иван Първанов, Спас Мулетаров и други. Само ще се присъединя към тях и ще кажа, че когато ние създаваме нова правна система и държавна организация, трябва да оценяме реално нашите конкретни възможности. Създаването на един отделен орган - Конституционен съд, като специализиран контролен орган по отношение конституционностъобразността и законностъобразността на законите и други актове стои встрани от нашите традиции, от нашата практика и от нашите възможности преди всичко. Ако наистина създаваме един самостоятелен независим съд, не виждам защо има пужда да изваждаме от неговите прерогативи тъкмо тази дейност, защото такава практика съществува в много модерни съвременни законодателства. С оглед на това и аз намирам за свършено основателна позицията, изложена от моите колеги, когато те предложиха тази функция и тези прерогативи да се предоставят на бъдещия Върховен съд на нашата страна.

С тези думи се присъединявам към тези, които изказаха не само положителното си отношение, но и се присъединяват към разбирането, че тук, при общите дебати, на основата на този проект ние можем да създадем добра конституция, онази конституция, която ни е необходима и която наистина ще изпълни задачите, които ѝ възлагаме сега. *(Частични ръкопляскания)*

ПРЕДСЕДАТЕЛ НИКОЛАЙ ТОДОРОВ: Две съобщения: Първо, заседанието след обяд ще започне в 15,30 часа. Преди малко ме уведомиха, има съображения за това, след обяд ще ги разберете.

Второ съобщение - парламентарната фракция на Българската социалистическа партия се събира в зала "Изток" в 14,15 ч.

Ще ви дам и една обща информация. Досега през месец април са се изказали 30 души със седем реплики. През месец май - 51 плюс 13 реплики. Днес вече се изказаха 11 души, в списъка има още около 35-40 души. Някои са се отказали и се прехвърлят за утре. Допълнително ще ви уведомим, защото сега още не знаем, дали ще можем да проведем сутрешно и следобедно заседание.

Мога да ви прочета хората, които са останали, за да ги знаете. Искам да обясня, че листата, която ми беше дадена, (последният път не ръководех аз) включва имената така, както са записани. Знаете, че аз практикувам редуването - от Българска социалистическа партия, от Съюза на демократичните сили и от други парламентарни групи... *(Оживление в залата)* приемете листата, чета хората, както са се записали, а след това ще има известно пререждане: Димитър Велев, Васил Доланчиев, Стоян Стоянов, Коста Стоев, Христо Добрев, Дечо Бояджиев, Емил Филипов, Юрий Борисов, Йордан Андреев, Надежда

Илчева, Бончо Рапков. Дотук са все от Българската социалистическа партия. Разбира се, от Българската социалистическа партия има и още: Екатерина Маринова, Георги Николов, Връбка Орбецова, Атанас Чунчев, Съби Големанов, Митьо Кисъов, Йовчо Русев, Димитър Йончев. Аз самият смятам да се изкажа след обяд... *(Оживление от залата)*

От другите: Стефан Златев, който сам предложи да вземе думата след обяд, Янар Шабан, пропуснал съм Драгомир Драганов и Йордан Зарчев, след това Атанас Узунов, от Българската социалистическа партия Георги Харизанов, също Любен Грозданов, Аден Кенан, Иван Гипчев, Румен Воденичаров, Стефан Нешев, Атанас Мочуров, Димитър Арнаудов, Петко Огойски... Има още - Мариана Христова, Теодор Гяуров, но вероятно една част от тези хора ще останат за утре... *(Оживление в залата)* зависи, ако започнем в 15,30 ч., половин час ще бъдем заети с един друг въпрос и след това, ако работим до 20 ч., могат да се изкажат 30 души.

Закривам сургрешното заседание! *(Звъни)*

(След почивката)

ПРЕДСЕДАТЕЛСТВУВАЩ ГИНЬО ГАНЕВ: Следобедното заседание на Великото Народно събрание започва. Моля ви заемете местата си.

Една справка сочи, че по проекта за Конституция са се изказали значителен брой народни представители - 91, както току-що г-н Тодоров ги пресметна.

Заседанието продължава! *(Звъни)*

Давам думата на председателя на Великото Народно събрание г-н Николай Тодоров, който ще говори по проекта за Конституция като народен представител.

НИКОЛАЙ ТОДОРОВ: Уважаеми народни представители! В своето изказване ще се спра на три въпроса.

Както всяка конституция, подготвяната сега у нас решава най-напред въпроса за формата на държавното управление. Още в първата алинея на чл. 1 в проекта за нова Конституция се постановява, че България е парламентарна република. Този текст има за предназначение преди всичко да закрепи републиканския строй в страната и въпреки някои отделни прояви на монархизъм сред определени среди, аз съм убеден, както това е многократно изразявано, че българският народ в своята цялост е за република. Съществуват обаче различни републики: парламентарна, президентска, полупрезидентска. Проектът за нова Конституция застава на позициите на парламентарната република. Това оз-

начава, че парламентът - Народното събрание, трябва да бъде единствен титуляр на законодателната власт, да гласува законите и бюджета на държавата и да упражнява парламентарен контрол над органите на изпълнителната власт. Някои среди и отделни лица изказват предпочитания към президентската република от типа на френската. Искам да отбележа, че всъщност нито една европейска държава не възприе френския модел.

При решаването на въпроса, каква парламентарна република е нужна на България, трябва да се изхожда предимно от нашите специфични условия и политическия ни опит. Ние не можем да се похвалим с утвърден парламентаризъм, какъвто е случаят с Франция. Времетраенето на нормалния парламентарен живот в България може да се измерва с години, дори не и с десетилетия. Под различни форми и наименования в страната дълги години господствуваше авторитарен режим, диктатура - монархическа, фашистка, пролетарска. Доколкото все пак парламентът имаше и упражняване някои функции, той се намираще фактически под опеката на съществуващата извън него и над него власт. В повечето случаи Народното събрание, а също така и правителствата не решаваха, а оформяха взето другаде решение. Очевидно е, че нещата не могат да бъдат вече такива. Парламентът, когато е легитимен, е възплъщение на демократизма. Той се избира по демократичен ред. Дейността му е открита и народът може да наблюдава неговата работа и да съди за него. Всичко това го прави основен инструмент за запазването и развитието на демокрацията. Ето защо, съобразявайки се с българските условия, в новата конституция трябва да е отделено специално внимание на парламента като върховен държавен представител на народа и негов суверенен орган. Същевременно трябва да се осигурят всички условия за нормална и стабилна дейност и на изпълнителната власт. Тези институции трябва да бъдат изведени на преден план в нашия обществен живот.

Необходима предпоставка за установяването и функционирането на парламентарния режим е разделението на властите. Теорията за това разделение не е нова. Тя има вековна история. Загатната е още в древността. Не е нова и практиката на нейното приложение. Разделянето на властите, обаче не бива да се разбира като някакво взаимно противопоставяне или спъване на един титуляр на власт или друг, при осъществяване на техните прерогативи. Неговото предназначение е да осигури независимостта на всяка от съответните власти - законодателна, изпълнителна и съдебна и същевременно да създаде условия за тяхното уравнивесиаване и съгласуване на дейностите им, за постигане на общи цели и еднакво желан резултат. Ето кое трябва да осигурят Конституцията, която предстои да приемем, и парламентът, който чрез законодателната си

лейност е длъжен да установява юридическа база и баланс за дейността на всички органи на властта.

Втория въпрос, на който искам да се спира и който не се отминава в проекта на Конституцията е националният въпрос. Този проблем засма важно място в живота на съвременна България. Българският народ проявява с основна особена чувствителност към него, защото и днес все още тепнат тежките последици на нанесените несправедливости и на грешките на един или други управници. Някои аспекти на този въпрос непосредствено засягат и националната сигурност на страната. Естествено, в конституцията не би могла да намери място една разгърната концепция по националния въпрос, каквато - нека да припомним - основните политически сили неведнъж са обещавали да изработят. Последният път това беше в споразумението им от 3 януари тази година. Днешните тревожни реалности в някои райони на страната изискват това обещание да не бъде отлагано дълго. В Конституцията следва да бъдат включени отделни, но основни елементи на националния въпрос и това до голяма степен е предвидено в проекта. Заслужено внимание е отделено на такива важни елементи на националния въпрос, като хомогенността на българската държава-нация. Преамбюлът на проекта изтъква стремежа за съхраняване на националното и държавното единство, а чл. 2, ал. 1 постановява, че Република България е единна държава, в която не се допускат автономни териториални образувания, не се допускат и съгласно чл. 6, ал. 2 и организации, чиято дейност е насочена срещу суверенитета, териториалната цялост на страната и единството на българското общество. Особено значение за опазването и утвърждаването на единението и хомогенността на българския народ имат признаването и зачитането на индивидуалните права и свободи на всеки български гражданин без изключение, без оглед на това към какви етнически и религиозни съставки на българското население те принадлежат. Това е необходимата основа за изграждане на хармонична и сговорна национална общност. В това отношение в глава първа и втора проектът провъзгласява широк спектър от права и свободи, съобразен с международните стандарти, установени в Международната харта за правата на човека, в Европейската конвенция за правата на човека и други международни актове в тази област. Принципът на равноправието и отхвърлянето на всякаква дискриминация, установен в чл. 7, както и в чл. 25, ал. 1, осигуряват на всички български граждани използването на тези права, включително и на тези български граждани, които принадлежат към различни етнически съставки.

Наред с другите гаранции за спазване правата на човека, предвидени в Конституцията, не бива да се подценява и значението на международните до-

говори във вътрешния правопорядък на България, предвидени в чл. 5, ал. 5 от проекта. Това означава две неща: Първо - че правата, признати в международните договори, по които България е страна, ще ползват пряко всички български граждани и второ - че правата, предоставени им от Конституцията и законите, ще се тълкуват в съответните с тези договори. В съответствие с международните договори и споразумения, по които България е страна, правата и свободите, прокламирани в проекта, са пряко адресирани към отделната личност, към отделния гражданин, а не към една или друга група. Закрилата на правата на лицата, които принадлежат към такива групи, се реализира чрез ефективното спазване и осъществяване на правата, признати за всички граждани на основата на равноправието и недискриминацията. Този подход, отговарящ на системата за закрила на правата на човека на ООН* и на конституционната практика на повечето развити, демократични държави, избягва поощряването на сепаратистки тенденции и съдейства за разбирателството и единението на всички етнически съставки на държавата - нация.

Процесите в Западна Европа разкриват някои нови тенденции в развитието на международните отношения, и то свързани с решителното преодоляване на съществуващата доскоро рязка национална обособеност и с преобразуването на някои основни черти, характеризиращи европейските нации. Нужно е да се имат предвид и тези процеси. Така например отпадат отделни елементи на политическата власт, на милитаризма, а политическите и националните конфликти на големите сили се заместват от икономическата конкуренция. Присъща черта на новото европейско общество стават по-хомогенните социални структури. От друга страна, наличието на все по-значителни емиграционни маси от и извън Европа се очертава и като нов възможен източник на напрежение. И тук - обръщам ви внимание - асимилацията, свързана особено с административен натиск се отхвърля не само като практика, но дори и като термин.

В еднонационалните държави вместо "асимилация" се говори сега за интеграция и натурализация, които имат за задача да ускорят процеса на приобщаване към основната нация. Освен автоматичното и селективното приемане на всеки новороден в страната имигрант, главните усилия за осъществяване на националната хомогенност са усвояването на държавния език, възприемане общите норми на поведение, установени в страната, задължителната военна служба и други. От 30 000 деца от турски произход, които се раждат годишно

* Организация на обединените нации

във Франция, както сочат френските източници, само 2 хил. не стават французи. Чрез сливане в едно културно единство, френската нация обхваща и други немалочислени етнически съставки, в това число и мюсюлмански. Това обаче предполага и готовност да се тушират някои битови и религиозни крайности, които влизат в противоречие с общоприетите норми на поведение в държавата - нация. Достатъчно е да напомним всеобщото надигане във Франция срещу въвеждане на ферелжето в училище като израз на религиозен фанатизъм.

В тази насока, у нас за избягване на междуетническа или на религиозна основа сблъсъци и конфронтации е предвидена в чл. 11, ал. 1 от проекта на конституцията, забрана за създаване на политически партии на етническа или верска основа, както и в чл. 42, ал. 2 - организации, чиято дейност е насочена към разпалване на расова, национална, етническа и религиозна вражда. Несъмнено лицата, които принадлежат към една или друга етническа, езикова или религиозна общност в България, трябва да имат свободата да определят своята етническа идентичност, да изучават и ползват своя език извън предвидените в чл. 3 и чл. 35 от проекта за Конституция случаи, за които българският език е задължителен. Те действително имат тези права, които логически могат да бъдат изведени от каталога на правата, записани в Конституцията, а биха могли за по-голяма ясност да се отбележат в нея. Нека обаче да се има предвид, че в Западна Европа, установяването на националното единство при отслабване на граничните ограничения се дублира с културно единство, и то категорично манифестирано с практиката на един общ език в страната, утвърждаван с унифицираното училищно образование.

Приема се, че това е, което създава реални условия за пълното разгръщане на личността с равни шансове на всички за преуспяване в страната. Ето защо всеки стремеж за изкуствено самоизолиране на отделни лица или групи от останалото население в общата им родина води неизбежно до тяхното обособяване, обрчайки ги на изостаналост, и създава допълнителни пречки по пътя на изграждане на хомогенно гражданско общество, открито за всички, които споделят идеалите на правата на човека. Крайностите в исканията и в поведенията неизбежно водят до ответни ограничителни мерки. Необходимо е съзнателното отстраняване на такива поведенски постъпки от битов и особено от религиозен характер сред всички етнически съставки, включително и сред основната част от населението, които могат да доведат до нежелателни реакции. Нека не забравяме освен това, че според конституцията и църквата е отделена от държавата. Нека ми бъде позволено накрая по този въпрос да помоля да не ни се отправят упреци, че не сме постигнали всичко онова, което още редица

страни в Западна Европа не са осъществили.

Третият и последен въпрос, на който искам да се спра накратко, е за ролята на държавата в икономическата и социалната сфера. Тук в залата и извън нея се разнасят много гласове против държавата и намесата ѝ в икономическия живот, както и срещу социалната държава. Като подчертавам заслугите на социалдемократията за социална защита на населението в различните европейски страни, може би не ще е излишно да се напомни, че въвеждането на социалната сигурност във Франция е дело на Шарл Дьо Гол, който я използва като инструмент за реконструкция на нацията. Именно Дьо Гол реализира съюза с работническата класа, създаде гаранция срещу заболяванията, старостта, безработицата. Затова и до днес Франция, независимо от смяната на режимите идентифицира своето бъдеще с националното съществуване. Тези завоевания бяха не само утвърдени, но и разширени от социалистите, дошли на власт. Това позволи на Франция да постигне вътрешен стабилитет и да реализира редица постижения в областта на индустриализацията и да създаде реалните предпоставки за днешната си водеща роля в Европа. В Англия преломът се осъществи предимно чрез социален консенсус, което даде възможност да се проведе отгоре, от централната власт приватизацията и да се ограничат правата на синдикатите и на местните управи. Испания е по-близко до Франция по отношение ролята на държавната власт. В Италия е обратно. Именно при отсъствието на централната намеса, по благодарение на традиционната и силна градска и провинциална власт се разви в Централна и Северна Италия промишленост и селско стопанство, които изведоха страната на едно от челните места на напредналите в икономическо и социално отношение държави. В същото време Германия, отхвърляйки миналото, издигайки бариера срещу авторитарните националистически тенденции, реализира едно федерално устройство. Но и там големите трансформации през последното десетилетие бяха осъществени от държавата.

С други думи, промените, които се осъществяват в тези страни, големи и малки, са изпълнени при доминираща роля на държавата, която подкрепя, регулира, контролира или само посреднички ефективно, както е случая с Швеция, в икономическата сфера, дори в случаите, когато това е било свързано с ограничаване на пейпата функция.

Нека да добавим, че не само отделните европейски държави, но и обединена Европа се стреми към свои социални измерения, както изтъква председателят на Европейския парламент Ерик Кобарон - Европа не трябва да бъде само един пазар. Тя трябва да бъде едиша също и на социално ниво. Следователно, изхождайки и от собствения опит и като използваме максимално за-

падения политически опит и достижения, нека не разрушаваме априори всичко заварено, а да насочим усилията и възможностите и на държавните механизми с нужния обем и степен в правилна насока. Това ще отговаря и на обединителните процеси в Европа, които не само не изключват, а предполагат съхраняването на специфичните ценности и особености на всяка страна и народ.

ПРЕДСЕДАТЕЛСТВУВАЩ ГИНЬО ГАНЕВ: Думата за реплика има господин Юлий Бахнев.

ЮЛИЙ БАХНЕВ: Уважаемо председателство, уважаеми народни представители! Аз слушах много внимателно експозето на народния представител академик Николай Тодоров. С много неща съм съгласен, но искам да обърна вашето внимание на един факт, на който вече ви обърнах вниманието, но в контекста на изказването на академик Тодоров той звучи малко в друга светлина.

Ние сме държава, в която исторически, искаме или не искаме, живеят големи групи или сегменти, или общности, или малцинства. Най-големите от тях това са турската и циганската общност. Ние се стремим към единство, но това единство трябва да бъде чрез съгласие. И в проекта на конституцията я има тази дума "съгласие". Това е нашата специфика сега. И затова аз подкрепям неговата мисъл, която е продължение на онова, което казах в моето изказване, че ние трябва да отбележим, че част от тяхното равенство или равно достойнство е записването в конституцията на правото да се ползват от своя култура, от своя език и своя религия.

Искам да репликирам на изказването на академик Тодоров само с едно. Не е вярно, че това е подходът на Организацията на обединените нации. Измени се подходът на ООН. Готви се декларация за правата на малцинствата, международна конвенция за правата на малцинствата. А европейската проектоконвенция е вече готова и е изпратена на съвета на министрите и на Съвета на Европа.

Второ, в Западна Европа в началото на 80-те години следните държави имаха и специални разпоредби, и специални закони. Това са Австрия и Португалия, Белгия и Дания, Финландия и Испания, Италия, а сега можем да добавим и Франция със специален декрет за изучаване на корсикански език...

ПРЕДСЕДАТЕЛСТВУВАЩ ГИНЬО ГАНЕВ: Господин Бахнев, дали да не ви помоля да се съобразите, че характерът на репликата не позволява да говорите повече от 2 минути.

ЮЛИЙ БАХНЕВ: Много благодаря. Аз само искам да завърша с това, че не бива ние да се позоваваме на чуждия опит. Дайте да видим как ние чрез съгласие да укрепим нашата нация.

ПРЕДСЕДАТЕЛСТВУВАЩ ГИНЬО ГАНЕВ: Господин Премянов поиска

реплика.

КРАСИМИР ПРЕМЯНОВ: Уважаеми господин председател, дами и господа народни представители! Аз правя реплика на изказването на академик Николай Тодоров под формата на едно потвърждение и съгласие, че всичко това, което водеше към приемането на проекта за конституция, изхождаше от принципа, че българската нация е единна и неделима, че в нея има различни общности - културни, езикови, национални и т.н. - което не дава основание същите да бъдат приети като тъждествени на малцинства, които намират съвсем друга трактовка в международните правни норми.

В този смисъл искам да подкрепя тезата, която той изведе тук и смятам, че най-демократичната формула за защита на правата на всеки независимо от неговата принадлежност към една или друга общност е равни права за всички граждани на Република България, принадлежащи към единната и неделимата българска нация.

ПРЕДСЕДАТЕЛСТВУВАЩ ГИНЬО ГАНЕВ: Господин Татарлъ поиска да използва правото си на реплика, което е също от 2 минути.

ИБРАХИМ ТАТАРЛЪ: Господа народни представители! Аз съм изненадан от изказването на акад. Николай Тодоров. За пръв път се дава постановка за държава - нация. Това на мен много ми прилича на националсоциализъм, господин Премянов. Толкова по този въпрос. Понятието "нация" е много политизирано. Аз съм съгласен за държава - народ, но не и държава - нация.

Вторият момент, тук се говори за евентуално оформяне на обособени малцинства. Извинявайте, господа, в България исторически са се създали езикови, етнически и религиозни малцинства, което се призна по време на 110-годишнината от Освобождението на България.

Третият момент - опитът да се позоваваме на западните страни не може да се обобщава. Всеки от нас е бил в различни страни. В Германия например дената на цялата имиграция изучават наред с немски език и турски език. Същото е и в другите страни.

ПРЕДСЕДАТЕЛСТВУВАЩ ГИНЬО ГАНЕВ: Има думата д-р Петър Дертлиев.

ПЕТЪР ДЕРТЛИЕВ: Господин председател, колеги! Преди година и половина българският народ, ониянен от радост, видя да приключва диктатурата на Живков. Колко много радост, колко много надежди и колко много очаквания за бъдещ щастлив, свободен живот! Малцина от нас подозираха колко трудности ще има в този преход, в това преминаване от една монолитна диктатура към свободен, демократичен, плуралистичен икономически и политически порядък. И в тези дни, когато ден след ден пред нас изпъкваха все по-теж-

ки и големи задачите и трудностите, българският народ даде своето доверие на едно събрание, което нарече Велико. На това Велико Народно събрание беше дадена огромната задача да създаде политическите и икономическите предпоставки за едно ново общество. Ново общество на демократически плурализъм, ново общество на смесена икономика, на пазарни механизми и т.н.

Изпълнихме ли тези задачи, господа, и докъде стигнахме? Политическите проблеми сравнително по-лесно се решиха. Да, до голяма степен политическата демокрация в нашата страна се утвърди. Огромната трудност дойде в икономиката. Тази икономика - разнебитена, тази икономика - монополизирана, и много пъти остаряла във веществената си база, трябваше да върви напред въпреки всичко. Да се прави икономическа реформа, да се прави промяна на стила на работа и на мислене - всичко това създаде огромно напрежение, защото тази голяма промяна, а всяка голяма промяна е съпроводена и с голямо усилие, създаде неимоверно напрежение. Неимоверно социално напрежение в широките слоеве на българския народ. И признавайки усилията на правителството в извършените реформи, ние не можем да не отчитаме правотата или легитимността на това огромно социално напрежение, което, ако не бъде разбрано, ако не бъде канализирано и ако не му бъде отговорено по съответния начин, може да експлодира в непредвидени начини и действия.

А България повече от всичко се нуждае от мир и спокойствие, защото само в мир и спокойствие може да има градеж. В буря къща се пази, но не се гради! А ние имаме нужда именно от мир и спокойствие, за да изградим това, което смятаме, че е мечта на българския народ.

Ние не можем повече да си затваряме очите пред онова напрежение, което тепе в нашето общество. Ние трябва да му отговорим. И ако наши колеги, много от тях чудесни специалисти, смятаха, че вече дори не може да се стои в Народното събрание, защото това, което иска народът, ние не можем да му дадем бързо - ето, господа, една задача, която ние с вас трябва да решим максимално бързо и то добре.

Коя е задачата, която има да извършим? Ние трябва да дадем на българския народ една конституция, и то добра конституция. Зная, че десетки конституции бяха прегледани - и наши, и чужди. Зная, че се извърши една огромна къртовска работа. Зная, че всичко добро, което имаше в света, бе подбрано, прегледано заедно с това, което е оригинално. Хората, които готвеха тази конституция, завършиха своята работа. Заедно с това обаче убеждението, че разлоението в българския народ иска нова проверка, нова преценка за нашата работа, за работата на политическите сили, за тяхната тежест и тяхното влияние. Ние не можем да не откликнем на това желание на българския народ.

И затова, приемайки задължението, което нашият народ ни е дал - да направим конституция, ние трябва непременно да отговорим на искането на българския народ. Чрез нови парламентарни избори да дадем нови решения, нов тласък на реформата и на всички решения, така както българският народ в настоящия момент ги вижда. Даже теоретично погледнато, виждането, което българският народ преди година и половина имаше за реформите, за техния характер, за тяхното протичане и тяхната бързина, съгласете се, че този тежък период, който минахме, неизбежно създава нови виждания, нови преценки и нови желания. Ние сме длъжни максимално бързо да минем към нови избори, които да дадат отговор именно на тези искания на българския народ.

Ето защо от името на парламентарния съюз на Съюза на демократичните сили предлагам:

Първо, проскът за новата конституция да се приеме на трето четене включително съгласно правилника на Великото Народно събрание до 30 юни тази година. *(Ръкоплясания от опозицията)* Господа, при добра и съвестна работа след всичко това, което бе предварително направено, аз считам, че ако няма злоумишлено губене на време в парламента, при една интензивна работа, ние по този начин ще можем да задоволим едно огромно желание.

Второ, окончателното поименно гласуване на конституцията да стане на 15 юли т.г. във Велико Търново. *(Ръкоплясания от опозицията)*

В Търново бе направена първата Българска конституция, в Търново започнахме дейността си като депутати на Великото Народно събрание. Нека Търново бъде градът, в който ще дадем новата, и дано народът я оцени, достойна за това Велико Народно събрание конституция.

Има още един проблем, който тежи извънредно много не толкова с неговата проблематика, колкото е известна, бих казала, да не кажа думата "спекулация", отколкото поставянето му за решаване пред българския избирател. Редовно се поставя въпросът: Защо трябва да предприемим основното и важното в структурата на този народ - дали тя да бъде република или монархия.

Знаете моите убеждения. Били са непоколебими, но не искам да позволя на когото и да е да спекулира, че не е дадена възможност на другояче мислещия да изрази своето суверенно право.

Именно, защото сме демократи, трябва да дадем възможност на хората, които мислят другояче, които смятат, че монархията би могла да бъде сполучлива форма на управление. Декларирам - аз съм убеден и заклет републиканец. Предлагам между 1 и 15 юли да се проведе референдум по чл. 1, който решава основното устройство на държавата. Нека тогава престане спорът и постоянните хиперболи колко са едните, колко са другите. Българският народ е здра-

вомислещ, практичен и той не би заменил своята свобода и правото си да избира. Нека дадем правото на другояче мислещите.

След приемането на новата конституция в същия ден (15 юли) предлагам Великото Народно събрание да вземе решение за своето саморазпускане, за да се произведат избори за нов парламент през месец септември. Защо е необходимо това, господа? Политическите сили в парламента правиха вече десетки споразумения за избори, за начина на изборите, за законни избори, как да се гласува. Така или иначе решенията, които бяха взаимни от тях, не зная доколко ги задължаваха, не бяха изпълнени. Мисля, че само едно решение на най-високия орган в нашата страна - Великото Народно събрание - ще бъде достатъчно меродавен, достатъчно убедителен повече да няма отлагане, да няма спекулации, да няма лични или групови сметки. Нека през месец септември - а това е реално време, направим избори за парламент. Може би ще бъде оспорено защо това да не стане по-рано. Господа, технически не е възможно да бъде направено по-рано това. При добрата воля, които имаме всички ние, този въпрос да бъде решен, колкото се може по-бързо, да идем до българския народ и той да ни каже какво мисли, какво иска от нас. Технически не е възможно по-рано от месец септември да се проведат добре организирани избори. Много ви моля нека месец септември бъде месецът на решението на българския народ. *(Ръкопляскация отъясно на залата)*

До произвеждането на тези избори Великото Народно събрание да продължи своята работа, като обсъжда и приема неотложни закони, свързани с реформата и за въвеждане в действие конституцията. Какво имам предвид? Господа, много добре знаете, че без закон за бюджета, без закон за изборите и други основни закони, които лежат в основата на реформата, ние не бихме могли да проведем избори. Затова нека покажем, че това събрание носи не само името велико, но е и работно събрание, което знае да работи делово, усърдно, усилено и нека веднъж завинаги премахнем онази злощастна легенда, че това е място, в което се седи, че това са столове, на които хората бездействуват. Нека хората разберат, че това е форум на най-високо интелектуално напрежение, че е място с най-голяма отговорност пред българския народ и България. В името на този народ и тази България ви приканвам, господа, да дадем на народа всички постановки, които представих пред вас - най-ранните възможни избори, проверка за устройството на държавата и нека му представим още един основен закон - добрия закон, новата конституция. Да може някога народът, поглеждайки ни, да каже: "Вижте тези хора! Много от тях в една бурна, шеметна обстановка, дори избрани случайно, бяха достойни за великото дело, което съдбата им отреди!"

Господа, предлагам тези пет предложения, които представих пред вас, да бъдат гласувани. Смятам, че българският народ и историята ще ви отдале правото, че днес сме направили едно добро дело.

ПРЕДСЕДАТЕЛСТВУВАЩ ГИНЬО ГАНЕВ: Трябва да се открият кратки дебати по предложението. Процедурно, на основание чл. 49, ал. 5 от Правилника за организацията и дейността на Великото Народно събрание нека да гласуваме включването на тази точка от дневния ред с кратки дебати и взимане на отношение по нея. Моля, гласувайте!

С 250 гласа за, 10 против, 18 въздържали се то се приема като точка от дневния ред:

Становище във връзка с предложението на Парламентарния съюз на демократичните сили

Има думата господин Александър Лилков.

АЛЕКСАНДЪР ЛИЛОВ: Уважаеми господин председателстващ, уважаеми дами и господа! Радвам се, че сега ще обсъдим един от най-острите въпроси, които възнуват българската общественост и нашия народ.

Всички виждаме, че от известно време насам в нашето общество надвисва опасността от парламентарна криза. Ако бъдем откровени, трябва да констатираме, че вече година и половина желаният от всички парламентарни сили и от целия български народ преход към демокрация протича в условията на циклични политически кризи. Това е една от особеностите, а може би и една от неизбежните черти на един такъв дълбок прелом, на какъвто сме свидетели всички и в който всички сме участници.

Преживяхме президентската криза, през есента преживяхме правителствената криза, а ето от известно време насам определени сили в парламента и извън него желаят, предлагат и работят за разпускането на Великото Народно събрание, при това незабавно, преди то да е извършило своята работа, за която в свободни и демократични избори бе създадено от нашия народ - да създаде новата демократична конституция на България.

Всяка партия, представена в парламента, и всяка парламентарна група усилено анализираха през този период създалата се в страната обстановка и търсеха изход от нея. Това е понятно. Аз съм упълномощен от парламентарната група на Българската социалистическа партия да изложа пред вас нашето виждане за преодоляването на парламентарната криза в страната.

Ето това становище.

Първо, главен за Българската социалистическа партия и за нейния електорат е въпросът за приемането на нова, демократична конституция. Това е главният въпрос - да има или да няма България нова демократична конституция.

Това е така, защото една нова конституция без съмнение ще утвърди окончателно и трудно нарушимо достигнатите вече завоевания - а те не са малко - в реформата на политическата система у нас.

На второ място, една нова конституция ще направи необратим политическия процес на демократизация в България.

И на трето място, ще даде на България перспектива и основа за продължаване на политическата реформа, а на българските граждани - правата, при това, правата по съвременните световни стандарти.

Ние смятаме за напълно възможно приемането на конституцията на първо и второ четене, в това число и на нейното подписване - и аз с огромна радост изразявам съвпадението на нашите гледища, че подписването трябва да стане в столицата на българските конституции - Велико Търново - до края на месец юли. Ние предлагаме този срок, защото смятаме, че трябва да се дадат реални срокове за обсъждане и приемането на конституцията. Ако той бъде съкратен до 20 или до 30 юни, или до 5 юли, в това няма да има нищо страшно. Това ще бъде само един плюс за нашата работа. Което исках да констатирам тук, е, че няма нито парламентарни, нито обществени причини това да не стане. Нашето Велико Народно събрание може да приеме новата конституция, защото разполага с добър проект и защото провежда конструктивна дискусия за нейното обсъждане.

Ето защо парламентарната група на Българската социалистическа партия предлага тази конституция да бъде приета не по-късно от края на месец юли, а дори и по-рано. Не бива според нас да се фиксират точни дати, защото в нашия парламент - не трябва да крием това нито от себе си, нито от народа, който ни слуша, който ни гледа, и който много прецизно ни преценява съществува синдромът на календарния капан. Ние приемахме много дати в течение на тази година и половина и почти всичките ги нарушихме. Не бива да създаваме още една възможност да нарушим отново датите и отново да заночнем тази безкрайна и изостряща се обстановка в България дискусия кой е виновникът.

Ето защо, предлагаме да се фиксира крайният срок и в този краен срок парламентът да разположи всички процедури, които са необходими, за да бъде приета на първо и второ четене и да бъде подписана новата конституция.

Второто предложение, което прави нашата парламентарна група, е след приемането на конституцията да се саморазпусне Великото Народно събрание. Нашата партия и нашата парламентарна група няма нито основание, нито интерес да настоява за изкуствено удължаване срока на Великото Народно събрание. Тази теза, която виждам да се "разхожда" в кулоарите на парламента, а също така и по митинги и събрания, че Българската социалистическа партия

иска да увековечи сегашното Народно събрание, е невярна и несериозна. Ето защо няма да аргументирам противопоставянето на тази теза.

Трето, след саморазпускането на Великото Народно събрание ние предлагаме да се насрочат избори за местни органи на властта и за обикновено Народно събрание. Защо предлагаме да има избори и за местни органи на властта? Защото се безпокоим, че в България може да настъпи период на безвластие. Когато се разпусне парламентът, ясно е, че ще последват сериозни сътресения в правителството. И ако прибавите и това, че в България вече ще стане близо година няма легитимни, законно избрани местни органи, то ние можем да навлезем в една ситуация на безвластие, която е трудно предсказуема като развитие на събитията при това високо социално и политическо напрежение, което съществува в страната. Нашата група би желала сегашните избори да бъдат крачка напред, а не крачка назад в развитието на демокрацията в България.

И най-сетне ние предлагаме тези избори за нов парламент да бъдат наблюдавани, както и миналите, от представители на напредналите в демократичното си развитие държави. На всяка цена трябва да осигурим мирни, свободни, демократични избори, които ще гласнат целия демократичен процес в България по-нататък в неговото развитие.

Що се отнася до предлагания референдум, то нашата партия е широко известна и в България, и извън нея със своето становище по този въпрос. Ние смятаме, че той е решен легитимно още през 1946 година от референдума. Но ние не възразяваме, споделяме съображенията, които бяха изложени тук. Нека да се даде възможност на нашия народ още веднъж да се произнесе какво желае - "Чиста и свята република" или отново монархия.

Ние предлагаме консултация след изложените тук съображения на политическите сили по всички въпроси, свързани с преодоляването на парламентарната криза.

Завършвам с това, че нашата парламентарна група изразява своята увереност, че както и в миналите политически кризи, така и сега здравият разум в парламента ще надделее и ние ще съумеем не само да преодолеем тази криза, но и да приемем една нова, демократична конституция на България, която ще бъде огромен успех както във вътрешен, така и в международен план. *(Ръкопляскация в блока на БСП и частични ръкопляскация в опозицията)*

ПРЕДСЕДАТЕЛСТВУВАЩ ГИНЬО ГАНЕВ: Има думата народният представител господин Румен Воденичаров.

РУМЕН ВОДЕНИЧАРОВ: Уважаеми господа народни представители, винаги съм казвал на господин Дерглиев, че за мен социалдемократията е един-

ствената разумна алтернатива на комунизма в България. И все още съм на това мнение. Но това, което чух от него, направо ме разочарова. Има един голям българин в Съединените американски щати - Милчо Левиев, който много се беше затруднил как да преведе заглавието на плочата си "Полегнала е Тодора" на английски език. Защото американците му казали, че "полегнала" малко трудно може да се преведе. Защото човек или ляга, или става. А "полегнала", господин Дертлиев, е малко трудно за превод. *(Оживление в залата)*

Та и аз бих казал, че човек или е за парламентарната демокрация, или не е; или е за законност, или не е. Не може да е за законност в 1989 г., да е за лична незаконност в 1990 и отново да иска законност в 1991 година! Така че наистина прекалено е това предложение: 400 души по 3 изказвания прави 1200 изказвания; по 5 минути всяко изказване, това прави 100 парламентарни часа. В най-бързия работен вариант - до края на юни, ние не можем само да обсъдим проекта за конституция, та камо ли да го приемем!

И все пак една реална дата е 15 юли. Хубаво, съгласен съм. Но после? Вашата реч беше много хубава, но думите ви са много приятни за слушане отдалеч. Но как си представяте парламентарни избори преди местни избори? Можем ли да правим парламент с едни незаконни управи, каквито са временните управи?

ПЕТЪР ДЕРТЛИЕВ *(от място)*: Законни са, щом са гласувани от това събрание!

РУМЕН ВОДЕНИЧАРОВ: Извинявайте много, но по-разумната алтернатива на това, което вие предлагате, е: първо, никакво съглашенство с уличния натиск! Защото за мен това е един компромис на господин Дертлиев, като СДС-център, и на господин Милан Дренчев с анархо-синдикалистите, като Тренчев, с откровените монархисти, като господин Стефан Савов, със симпатизантите на шесто управление, като господин Марков, и с парламентарните хулигани от рода на Венцеслав Димитров и Александър Йорданов.

ПРЕДСЕДАТЕЛСТВУВАЩ ГИНЬО ГАНЕВ: Господин Воденичаров, езикът ви по отношение на парламентаристи е недопустим.

РУМЕН ВОДЕНИЧАРОВ: Моето предложение е алтернативно, тъй като аз си нямам парламентарна фракция, моето алтернативно предложение е: 15 юли приемане на конституцията, 15 септември - избори за местна администрация, 15 - октомври - парламентарни избори. Всичко останало е съглашателство! *(Ръкопляскация от блока на БСП, "Браво!")*

ПРЕДСЕДАТЕЛСТВУВАЩ ГИНЬО ГАНЕВ: Има думата за решика господин Петър Корнажев.

ПЕТЪР КОРНАЖЕВ: Господин председател, госпожи и господа народни

представители! Искам да уточня няколко неща съвсем лакопично. Това е предложение не на социалдемократите, а на парламентарния Съюз на демократичните сили и за да бъде по-точен, защото сме в ефир, на тези народни представители, които останаха в парламента, първо. Второ, Великото Народно събрание може да решава всичко защото е Велико. И когато то е продължило срока на местните управи, е очевидно неразумно да се говори, че те не са, както става популярно прилагателното "нелегитимни".

Но третото нещо, което искам да кажа, е: трябва да бъдем реалисти. Разточването във времето, интервалът между два такива избора ни отдалечават в пространството. И макар че ние останахме в парламента, а наши колеги го напуснаха, всички трябва да си дават сметка за настроението на българския народ и на тези, които напуснаха, част от които мислят честно.

Така че, аз моля, след като приключат изказванията, Бюрото да даде една малка почивка. Парламентарните групи да обсъдят всички предложения и да излезем с едно единно становище, както в този парламент, така чуют българските граждани, много пъти правихме дори когато обявим 15 минути почивка, а три часа говорим. Но занаячиме спокойствието на България. *(Ръкопляскания в залата)*

ПРЕДСЕДАТЕЛСТВУВАЩ ГИНЬО ГАНЕВ: Имате думата господин Георгиев...

РУМЕН ГЕОРГИЕВ: Уважаеми колеги! Вземам отношение по поръчение на парламентарна група социалдемократическа платформа "Европа" и парламентарна група "Национално съгласие". Двете парламентарни групи излизат за първи път с общо становище. Ние неколккратно през последните седмици съвместно обсъждаме сложната политическа обстановка в страната. Нашата група и групата "Национално съгласие" изразиха цялостно становище за изхода от кризата, което беше направено на съвещанието на ръководителите на политическите сили и на парламентарните групи миналата седмица.

Искам категорично да заявя, че в много пунктове становището на нашите групи съвпадна с това, което беше изразено в проекта на Парламентарния съюз на Съюза на демократичните сили. *(Ръкопляскания в блока на СДС)* нещо повече, този проект за решение синтезира много от нещата, които се казаха на съвещанието миналата седмица.

Ако направим анализ на това, което беше казано, ще видите през миналата седмица, независимо от цвета на парламентарните групи и политическите сили, че по много от пунктовете има съгласие. И спорът едва ли трябва да бъде за десет или петнадесет дни. Въпросът е политически.

Аз бих искал да попитам: а няма ние плодотворно досега обсъждаме кон-

ситуцията? Нима много от изказванията ни не бяха празни? Нима не можем да работим повече от това, което работихме досега? (*Шум в залата*)

В тази връзка ние оценяваме, че проектът е необходим за сегашната ситуация. Независимо от комплексността, която има в проекта, едно от мероприятията, които бяха предложени днес, може да бъде отделено специално - това е мероприятияето за референдум по точка първа на конституцията. Именно по точка първа, а не по цялата конституция, тъй като смятаме това мероприятие действително за политическо. Става дума, че провеждането на един такъв референдум ще разкрие истинските мотиви за сегашната конфронтация. На много хора тези истински мотиви за конфронтацията са неясни. От много хора те са неосъзнати.

Провеждането на един такъв референдум ще даде възможност да се почувствуват от народа тези мотиви и той окончателно да си каже думата по този изключително важен проблем.

Така че предлагаме веднага да се съберат ръководствата на парламентарните групи и да се подготви решение, което по възможност да се приеме колкото може по-бързо.

Освен това е необходимо и Бюрото да вземе мерки и бързо да внесе закон за референдума и закон за изборите.

Особено се безпокоим от това, че изборите не са готови нормативно. И това ние изразихме и на срещата с политическите сили. Парламентарните избори трудно могат да се проведат от изпълнителните съвети, тъй като тези изпълнителни съвети, макар и да ги смятаме за легитимни, са компромис на двете политически сили. И следователно тези съвети, искаме или не искаме, са тоталитарни. Да не забравяме лозунга: "Вся власт Советом". В основата на тоталитарната власт лежат съветите.

И ако ние сме искрени в това, че искаме смяна на системата, трябва да бързаме не само с парламентарните, но и с местните избори. Така че нека заедно с конституцията с приоритет да създадем необходимите условия и за изборите, и за референдума. (*Ръкопляскация*)

ПРЕДСЕДАТЕЛСТВУВАЩ ГИНЬО ГАНЕВ: Има думата народният представител господин Вълканов.

ВЕЛКО ВЪЛКАНОВ: Уважаеми колеги! Най-напред бих искал да направя едно уточнение в думите, които произнесе господин Лилков. Той каза, че тази криза има своите източници извън парламента. Смятам за необходимо да направя едно допълнение. Тази криза има своя източник и извън страната. (*Ръкопляскация*) Достатъчно данни имаме вече, които говорят, че определени сили извън България са силно заинтересовани от този род криза.

ГЛАС ОТ СДС: Съветският съюз.

ВЕЛКО ВЪЛКАНОВ: Кризата сега е предизвикана от желанието на някои наши колеги час по-скоро да се произведат парламентарни избори. Аз разбирам това желание. Искам да ви кажа, самият горя от желание да направим час по-скоро тези избори.

ГЛАС ОТ СДС: Така ли?

ВЕЛКО ВЪЛКАНОВ: ... за да можем най-после да кажем какъв е вотът на българския народ. Но ние нямаме право да насрочваме избори, преди да сме решили задачата, за която сме изпратени тук. Правна забрана има в този смисъл. Аз и преди казах, че параграф 50 от преходните разпоредби на Конституцията изисква въпросът за разпускането на парламента да се постави едва след като се приеме конституцията, не и преди това. Следователно кога ще бъдат направени изборите, ще се реши от това, кога ще бъде приета конституцията.

Изцяло споделям внушението, което беше направено от д-р Дертлиев час по-скоро да приемем този основен закон на нашата страна. Ние се нуждаем извънредно много от него.

Вярвам, че сме в състояние да ускорим този процес. Но бих искал все пак да отбележа, пропесът на създаването на един нормативен акт от порядъка на конституцията е дълбоко творчески процес и той не подлежи на подобно предварително планиране. Ние не правим пластмасови столчета, за да можем да кажем колко столчета на ден ще произведем и да кажем кога ще завърши целият този процес.

Нека не се обвързваме с точни дати. Аз смятам, че би било достатъчно да кажем, че бихме могли да приемем основния закон някъде в края на септември или началото на октомври да насрочим изборите.

Бих искал да предпазя всички вас от една илюзия, която се внушава, и струва ми се и д-р Дертлиев е станал жертва на нея - илюзията, че ние ще можем да бъде един пълноценен законодателен орган, след като се разпуснем. След като бъде разпуснато това Народно събрание, започва изборителната кампания. И вие знаете какви сили ще бъдат хвърлени в нея. Страхувам се, че ръководството на Народното събрание няма да може да ни събере. И няма да има кворум да приемем онези няколко закона, които ще останат да бъдат приети.

Затова нека бъдем реалисти. Никой не желас да остане в този парламент повече, отколкото изисква приемането на конституцията. Но нека заради това бъдзанае да не се обвържем и да не изпаднем в едно твърде неприятно положение, в което вече сме изпадали.

И накрая по въпроса за референдума. Формата на управлението е конституционен въпрос. Той трябва да се реши както се решава всеки друг въпрос на

конституцията. Ние нямаме право да подлагаме този въпрос на референдум, защото нямаме право да подлагаме на референдум изобщо конституцията. Конституцията е наша задача, задача на Великото Народно събрание. Всеки въпрос на конституцията е наша задача.

Ние бихме могли да направим друго, след като приемем конституцията, ако сметнем за необходимо, допълнително да поставим този въпрос на референдум. Но предварително да го поставим според мен е свършено неправилно. Ако искаме да подходим така по този въпрос, ние би трябвало да изменим действащата конституция, да предвидим това. Но ми се струва, че в случая не е оправдано.

Аз не мога да разбера защо при едно Велико Народно събрание, в което няма нито един деклариран монархист...

ВАСИЛ ПАЛАКАРКИН: А, има!

ВЕЛКО ВЪЛКАНОВ: Има ли? Да се убеди! Нека каже който е! Вие ли сте? За един-единствен човек ние да правим референдум, аз не виждам никаква нужда. *(Шум и ръкопляскания в залата)*

Благодаря ви за вниманието. *(Председателстващият звъни)*

ПРЕДСЕДАТЕЛСТВУВАЩ ГИНЬО ГАНЕВ: Има думата госпожа Елена Кирчева.

ЕЛЕНА КИРЧЕВА: Уважаеми госпожи и господа народни представители! Радвам се, че в такъв демократичен дух на мен ми се падна да взема думата от името на членовете на парламентарната група на Българския земеделски народен съюз. Ще бъда кратка, защото нашата парламентарна група вече имаше за наша голяма радост възможност преди една седмица да се обвърже тук пред вас със своята писмена декларация по въпросите, които днес ние тук с вас обсъждаме. Поддържам д-р Дертлиев. След определена пауза за обмисляне - нека тук с вас гласуваме.

Членовете на парламентарната група на БЗНС* желаят приемането на конституцията, което е наша първа и основна задача, да стане възможно най-бързо. Ние вярваме, че във времето може календарно и технически това приемане да се разположи, включително и с гласуването на трето четене, до края на месец юни - началото на месец юли. Затова заявихме нашето решение - след приемане на демократичната конституция на България Великото Народно събрание да се саморазпусне и с удоволствие поддържаеме желанието актът на саморазпускането, свързан с акта на подписване на новата конституция да ста-

* Български земеделски народен съюз (БЗНС)

не в град Велико Търново - един символически жест - оттам започнахме и там ще завършим своята работа.

Ние смятаме също така, че септември е месец удобен и възможен за провеждане на избори. По въпроса за референдума (изглежда господин Вълканов не е разбрал добре господин Дертлиев) аз смятам, че предложението на господин Дертлиев беше именно в този смисъл - приемане на конституцията до края на месец юни и след това провеждане на референдум в периода от време между 1 и 15 юли.

Този референдум ще даде възможност да се чуе гласът на народа. "Vox Populi, Vox Dei - Глас народен - глас божи", а БЗНС винаги досега неизменно и последователно е бил за република! Затова подкрепям предложението и ви моля след почивката да гласуваме за него. *(Частични ръкопляскания)*

ПРЕДСЕДАТЕЛСТВУВАЩ ГИНЬО ГАНЕВ: Има думата народният представител д-р Таслаков. *(Оживление в залата)* Много е добре да говорим за "Vox Populi", но нека в залата той да бъде по-тих, защото не се чуват ораторите, към които, без да са светии, трябва да се отнасяме с повече внимание. Имате думата.

ПЕТЪР ТАСЛАКОВ: За протокола - Петър Таслаков, Велико Търново и ще добавя: От една необявена парламентарна група. Ще си послужи с евангелски думи. Парламентарната група на тези, които бяха причислени към беззаконниците, ако се съди по дневната, вчерашната и по-завчерашната преса, където аз и мои колеги биват незаслужено оплювани и разпъвани на кръст... *(Оживление в залата)*

Понятно е възмущението, с което заставам пред вас, първо, защото като великотърновец се възмущавам от тази чест, която беше оказана на родното ми огнище да се поднови историческата традиция и наистина новата великотърновска конституция да бъде подписана там, сред царствените руини. Заявявам, че този път търновци ще подготвят и климатична инсталация, за да не е толкова горещо и жарко през юлските дни.

По принцип това, което д-р Дертлиев прочете като становище на Парламентарния Съюз на демократичните сили, е най-доброто и може би, скъпи колеги, ние нямаме да изпадне в дневното положение и този парламент нямаше да бъде така жестоко люпкан, ако всички по-предимни споразумения се обсъждаха именно тук, в тази зала, пред всички нас, 400 народни представители, а не се извършваха на други места в ограничения кръг на хората, които се наричаха лидери на политическите сили и които в крайна сметка ни принуждаваха само да гласуваме, а понякога дори ги приемахме и без гласуване... *(Частични ръкопляскания)*

Може би точно това споразумение, което ние сега обсъждаме и което се чува от целия български народ, ще бъде наистина крайното споразумение, което ние ще удържим! (*Частични ръкопляскания*) Въпросът е за срока - срокът трябва да бъде след обмисляне оптималният. Той трябва да залови и тези законодатели, които сме, да отговаря на изработването на една наистина велика конституция, но едновременно с това да отговори и на исканията, които обществото предявява пред нас за нови парламентарни избори. Не казвам "избори за местни органи на управление". Защо? Защото се съмнявам, че може едновременно, точно сега, в този момент, при този кипез на политически страсти да се осъществят тези избори. В бъдеще може, не е изключено. Историята на България показва подобно нещо, имало го е в миналото, но в други времена. Имам чувството, че ако подходим през септември или октомври... Аз мога да кажа и така - нека изборите да бъдат в края на октомври - началото на ноември. Ще се понегувам - докарахме в парламента екстрасенси. Защо не докарахме и един астролог? В крайна сметка, дори и президентът Рейгън прибегваше до помощта на астролог. Астролозите ще кажат: Най- добре конституция и велики дела се зачеват под знаците на Стрелеца и на Скорпиона, т.е. през октомври или ноември. (*Оживление*) Това в порядъка на нещата, но може и така да се помисли.

ПРЕДСЕДАТЕЛСТВУВАЩ ГИНЬО ГАНЕВ: Вие пак с това зачеване, д-р Таслаков... (*Смях и оживление*)

ПЕТЪР ТАСЛАКОВ: Какво да се прави? Човек не може да излезе от професионалното... Но смятам, че ако подходим към двата вида избори едновременно, ние наистина ще блокираме държавата за срок от два месеца, защото всичко ще потъне в едни безкрайни прения и страсти на местно равнище и на държавно равнище. Най-разумното е наистина парламентарните избори, а после вече ще се мисли кога ще бъдат местните, кога ще бъдат и изборите за президент... (*Обаждат се: А-а-а-а...*) Разбира се, възражения може да има, те ще бъдат изразени пред микрофона.

И още нещо, което искам да кажа, обръщайки се не само към българския народ, а и лично към президента, господин Желю Желев. Ще ми позволите това отклонение, ще моля и господин председателстващият да ми позволи.

ПРЕДСЕДАТЕЛСТВУВАЩ ГИНЬО ГАНЕВ: Имате това право, стига да ви разрешат минутите...

ПЕТЪР ТАСЛАКОВ: Ще бъда кратък. Смятам, че ние, които останахме в този парламент и които, пак повтарям, всъщност сме осъдени на политическа смърт. Нас, тези, които останахме в парламента, ни водят към политическа гилотина само защото останахме верни на парламентарната демокрация, на то-

зи парламент, на Министерския съвет и на президента! (*Частични ръкопляскания*)

ГЛАСОВЕ ОТ ЗАЛАТА: И на народа!

ПЕТЪР ТАСЛАКОВ: Те олицетворяват народа. Обръщам се към господин Президента с думите: Господин Президент, миналата и по-миналата година ние ви повярвахме - тръгнахме след вас, преминахме през много тежки изборителни битки. Някои спечелиха, някои загубиха, но ние ви последвахме и тук, в парламента. Сега смело мога да заявя безотговорни политически лихоимци искат да ни ликвидират и насилствено ни повеждат към политическа гилотина, лишават ни от правото, защото за нас това е едно политическо Ватерлоо, да умрем като гвардейците на Наполеон с достойнство. Те дори не ни казват така: "Храбри гвардейци, предайте се!" а просто ни казват: "Вие сте отлъчени!";

За това ще пледирам изборите за парламент да се проведат по мажоритарната система. Защо? Защото всеки един от нас да има право да се яви в личен двубой и нека да загуби, но да загуби с достойнство, а да не бъде политически гилотиниран... (*частични ръкопляскания*) пак повтарям, от хора, които спекулират с правата си на политически сили.

И в заключение, господин Велко Вълканов каза, че в парламента има само един монархист. Ще обявя (печатът вече разгласи), че аз също съм с промонархическа насоченост, но не съм пещерен антиреспубликанец. Мисля, че в много от изказванията си Симеон II казва така: "Ще се подчиня на волята на народа." Нека веднъж завинаги този въпрос да бъде решен. Ако народът каже, нека Симеон II да дойде в България, то той ще бъде монарх на 10 милиона републиканци, ако сте прави вие и д-р Дертлиев. Ако народът реши, че наистина трябва да има чиста и свята република, тогава той ще бъде гражданинът, който в Мадрид според силите и според възможностите си, ще помага на една република и ние няма да му откажем това. Но ние дължим този референдум дори в България да има само 10 хиляди монархисти - той трябва да се проведе. (*Частични ръкопляскания*)

ПРЕДСЕДАТЕЛСТВУВАЩ ГИНЬО ГАНЕВ: Има думата народният представител господин Янаки Стоилов. Преди това за реплика има думата господин Ненко Темелков.

НЕНКО ТЕМЕЛКОВ: Вземам реплика на изказването на господин Таслаков относно провеждане на местните избори.

Всички ние, депутатите във Великото Народно събрание, вие си спомняте, гласувахме за това във временните изпълнителни управи никоя политическа сила да няма надмощие. И това беше така. Но минаха месеци, опозицията се обедини и създаде така наречената "обединена опозиция". С този политичес-

ки акт се наруши законът във всяко едно село, във всеки един град, във всяка една паланка дори, опозицията има политическо надмощие и преимущество във временните изпълнителни органи. Моля ви, господа, недейте да създават впечатление у нас и у народа, че вие искате да увековечите тези временни управи.

ПРЕДСЕДАТЕЛСТВУВАЩ ГИНЬО ГАНЕВ: Има думата народният представител Янаки Стоилов. След него ще говори господин Янар Шабан.

ЯНАКИ СТОИЛОВ: Уважаеми господин председателстващ, уважаеми господа народни представители! Днешната дискусия наред със съществени въпроси, които повдига, като че ли подсказва, че политическите сили встъпват в решителната фаза, когато трябва да получат одобрението на своите избиратели. Казвам ви това, защото аз ще се изкажа само като народен представител от общината "Красна поляна" - София, която представлявам. Направи ми впечатление, че в едно от изказванията на инициаторите на това предложение чуваме отново, че Народното събрание ще дава насоки на българския народ. Друг народен представител беше по-скромен и като че ли остави за себе си ролята само на рецензент на изказванията на другите народни представители, трети се оказа верен поддръжник на височайши особи. Докато аз бих искал всеки от нас преди всичко да е верен на собствената си съвест и според нея на разбирането, което той влага в националните интереси.

Споделям повечето от нещата, които се казва за възможния график за работа на Великото Народно събрание. Те наистина могат да бъдат уточнявани, но главното е да се обединим около необходимостта по-бързо и заедно с това качествено да приключим работата по новата конституция. Заедно с това в едно решение, ако се наложи ние да го гласуваме, спокойно можем да изразим и своята готовност след приемането на Конституцията Великото Народно събрание да се саморазпусне, по юридическото, окончателно решение за този акт трябва да последва именно гласуването на Конституцията.

И накрая по един от повдигнатите въпроси за изборите, какви избори, в каква поредност може би трябва да направим и за това, дали едни избори могат да се съчетаят с референдум или пък да бъдат предхождани от референдум.

Първо, искам да изтъкна нещо, което според мен не подлежи на оспорване, че сегашните временни изпълнителни комитети и управи са законни, защото те са създадени въз основа на един юридически акт на парламента. Но всеки, който не е отявлен привърженик на юридическия позитивизъм, не може да не забележи, че те са противоконституционни и нелегитимни. И ако правим разграничение между юридическата легалност и легитимността като най-висш израз на справедливост в правото, тези понятия всеки един от нас трябва

ва ясно да разграничава. И това разграничение трябва да ни докаже необходимостта, че ние трябва да се стремим към провеждането и на местни, и на парламентарни избори. Лично аз смятам, че те могат да бъдат проведени в рамките на една избирателна кампания, но най-доброто би било да се остави един кратък интервал от седмица, две или три между едните и другите избори, за да не се създава излишно напрежение, за да съществуват някакви органи, които да се занимават и с управление, а не само с политика в този тежък предстоящ период.

Що се отнася до аргументите, че ние първо трябва да мислим единствено за нов парламент, а после за местни органи - те, изглежда, твърде много напомнят за начина на аргументацията отпреди няколко десетилетия, тъй като тези органи по нищо не се различават от начина, по който отечественофронтофските комитети преди десетилетия установиха властта и доста дълго успяха да я осъществяват, преминали по-късно в съвети.

И накрая за референдума. Предлага се ние да предоставим на българския народ да решава въпроса - република или монархия. Да, наистина, аз съм съгласен в крайна сметка гражданите да могат и всеки един поотделно да се произнесат по този въпрос, но си поставям въпроса с риск даже някои да ме заподозрят в други настроения - дали това е главният въпрос, който днес нашето общество има да решава. Не се ли опитваме чрез него да отклоним вниманието от реалните и тежките икономически и социални проблеми, с чието решаване парламентът трябва да продължи и дали именно дългото мълчание по част от тези въпроси няма да засили шансовете на монархическата форма на управление. Не политическите заклинания, а реалните решения на действителните проблеми могат да затвърдят устоите на републиката. И аз мисля, че съм републиканец не толкова и не само по емоционални, а преди всичко по рационални мотиви. Заради това си мисля, че всеки един от нас може да се произнесе по този въпрос чрез конституцията. Когато в чл. 1 на Конституцията ние запишем - България е република, косвено ние решаваме въпроса за избора на монархия и република. И ако трябва да има референдум, аз по-скоро съм склонен да обсъждам въпроса, дали ние към такъв референдум не трябва да призовем гражданите, за да кажат да или не на новата Конституция, или им предлагаме да решават въпрос, на който ние предварително знаем отговора, тъй като аз не съм склонен да мисля, че реално в момента повече от 5, 10, 15 или при значителен оптимизъм кажем, че 20 на сто от гражданите биха подкрепили монархия. Защо ние предлагаме на хората да решават един въпрос, на който те вече са дали и имат в момента своя отговор и ще подкрепят нашето решение? Ако трябва да мислим, те да решават нещо, иска да им предоставим

един въпрос, на който не сме сигурни какъв отговор те ще дадат. Дали ще подкрепят тази Конституция или няма. И тогава нека някой от тази зала да се изправят пред гражданите и да ги убеждават, че досегашната конституция е похубава от новата, която предстои да бъде приета. Нека тогава те да ги убеждават, че са монархисти, а не републиканци. За мен това е реалният въпрос, който именно трябва да решават гражданите. Един обществен договор, в който всеки един от нас е добре да бъде участник. Всичко друго за мен е второстепенно. Както и дискусиата за този етап - къде да подпишем конституцията. Аз съм роден във Велико Търново и мисля, че заради това мога да поддържам най-малкото предложение да я подпишем в Търново, но добре разбирате, че къде-то и да я подпишем, не това ще реши реалните проблеми. Дискусиата по този въпрос ми напомня на нашето потриване на ръце около тигана за рибата, която все още не е уловена.

МИЛАН ДРЕНЧЕВ (*от място*): Но тържествените актове са винаги необходими.

ЯНАКИ СТОИЛОВ: Тогава аз съм съгласен ние да направим един тур по страната и да подписваме Конституцията във всеки един голям град, но не това ще реши бъдещите проблеми на България. Благодаря ви за вниманието. (*Ръкопляскация*)

ПРЕДСЕДАТЕЛСТВУВАЩ ГИНЬО ГАНЕВ: Проблемите са едно, а актът друго, господин Стоилов. Господин Кукуров - за реплика.

ЙОРДАН КУКУРОВ: Всяка възраст си има свой чар и по повод на това взимам репликата.

Господин Янаки Стоилов ми харесва така, както са ми харесвали студентските упражнения на особено изявените хора, но не ми се вижда достатъчно преосмислил всичко това, което казва. Той казва така - ще приемем конституцията, след това ще я подложим на референдум и след това ще избираме, като не я приемат - ново Народно събрание. И тогава какво излиза? И след това пак ще се повтори тази история. Струва ми се, че не е достатъчно последователно като мислене това нещо.

РЕПЛИКА ОТ ЗАЛАТА: Ами ако гласуват за монархия?

ЙОРДАН КУКУРОВ: Защо казах СДС*? И преди, и сега. Държал съм да има ред в мислите, в отношенията и в приказките на хората. Дълбоко се засегнах от това, че един от колегите си позволи да квалифицира тези, които са навън. А те, ако като нас квалифицират по този начин? Какво излиза? Може ли

* Съюз на демократичните сили (СДС)

тази трибуна да служи за такива приказки? Достойни ли са онези хора? Е, може би по някои въпроси да се различават от нас, но въпреки всичко сега, когато дадохме срокове, тогава, когато се открива възможност за един референдум, от който ние не трябва да се плашим. Ако народът вземе една позиция - ще се приемат и всички последици от това, но няма никакво основание, с нищо не могат да се мотивират онези наши колеги, които са вече навън.

Затова от това място се обръщам към ония народни представители, не казвам някои са с качества, всички са с качества, но с различни възгледи - да дойдат тук заедно с нас, с доводите и съображенията си, а освен това да се успокоят и българският народ. Това, което искат те, в голяма степен се дава, да дойдат да сътворим една истинска, здрава и демократична република, която да осигури щастieto на многострадалния български народ. *(Ръкопляскания)*

ПРЕДСЕДАТЕЛСТВУВАЩ ГИНЬО ГАНЕВ: Имате думата за реплика господин Златев, да се готви господин Шабан. Приближете се пасам, защото редът ви идва.

СТЕФАН ЗЛАТЕВ: Благодаря ви, господин председателствуваш! Имам една кратка реплика към уважавания от мен народен представител господин Янаки Стоилов. Имам и едно процедурно предложение.

Всички тук сме избрани от българския народ и ни е гласувано доверие да изработим и да приемем нова демократична конституция. Господин Таслаков каза, че върху нас се упражнява натиск и политическа гилотина. Да, така е, но ние - от дясната страна на тази зала останахме тук, обладани именно от мисълта и желанието да изпълним своя дълг. Народът е гласувал това доверие на всички нас, но народът не е казал своята дума и има съмнения в някои от неговите представители относно държавното устройство. Мен не ме е страх да чуя гласа на народа по отношение на държавното устройство. Аз също съм заклет републиканец и съм убеден, че българският народ ще каже: "Да на републиката". Искам да се даде наистина възможност на тези, които са за монархия, да кажат своето мнение.

Имам процедурно предложение, господин председателствуваш. Нека да прекратим тези разисквания. Според мен позициите са ясни. Нека се даде кратка почивка, за да могат парламентарните групи да обмислят направените предложения и да се направят необходимите консултации, след което да се съберем и да гласуваме това решение, до което ние ще стигнем по споразумение от всички нас. *(Ръкопляскания)*

ПРЕДСЕДАТЕЛСТВУВАЩ ГИНЬО ГАНЕВ: Предложението е направено, по думата давам на господин Янар Шабан от името на Движението за права и свободи. След това тази процедура ще бъде подложена на гласуване.

ЯШАР ШАБАН: Благодаря ви, господин Ганев. Няма да стана причина, за да се проточи това гласуване.

Уважаеми колеги, преди около две седмици висе чухте позицията на парламентарната група на Движението за права и свободи. Макар че тя не стана ясна на доста колеги народни представители и дори ни питаха: "Вие от кои сте? От онези, които напуснаха парламента, или сте към онези, които останаха тук." Аз искам да им кажа днес тук ясно и точно, че ние сме тук по волята на нашите избиратели, които желаят едно единствено нещо: да изработим една конституция, в която да се гарантират правата на всички български граждани. Нашата парламентарна група ще остане в този парламент дотогава, докато Великото Народно събрание не ни убеди в обратното - че ще се гласува една конституция, която ще ни отдалечи от вратите на Европа. Но конкретно по направените предложения от едната и от другата страна.

Първо, нашата парламентарна група мисли, че дори и да са реални тези срокове, които бяха предложени от ръководителя на парламентарната група на Съюза на демократичните сили господин Дертлиев, все пак те ще ни ангажират и могат да ни подведат, както се е случвало досега по всички споразумения, които са подписвани тук и извън парламента.

Второ, що се отнася до провеждането на местните избори преди парламентарните или едновременното им провеждане, то ние сме по-склонни да приемем второто - за едновременното провеждане на тези избори, макар че този въпрос е също политически и би могъл да се реши след съответното уточняване между отделните парламентарни сили.

На трето място, нашата позиция по въпроса дали да имаме монархия или република беше изразена в изказванията на моите колеги - и на господин Татарлъ, и на господин Юлий Бахнев. Все пак Великото Народно събрание ще го реши, но пък референдумът ще ни даде възможност да се убедим в желанието на целия български народ.

Нека да завърша с това - всички сме убедени в едно - демокрацията е крехка не само извън парламента, но и в него. От днешните изказвания аз за себе си правя извод, че съгласието е възможно да се постигне и затова подкрепям предложението на господин Корнажев: нека да се даде една почивка и нека парламентът да излезе с едно решение и се надявам, че при вземането на това решение ще се допитате и до мнението на парламентарната група на Движението за права и свободи. *(Ръкопляскания)*.

ПРЕДСЕДАТЕЛСТВУВАЩ ГИНЬО ГАНЕВ: Направено е процедурно предложение да се прекратят дебатите по тази точка от дневния ред. Гласуваме това предложение. Гласувайте, госпожи и господа. 258 народни представи-

тели подкрепят направеното предложение за прекратяване на дебатите по точка първа от дневния ред, 3 са против и 1 се въздържа.

Сега чуйте предложението на Бюрото: Обявам почивка до 18 ч. и 15 мин. Нека по парламентарни групи така, както се предложи, да се направят консултации, ако трябва, и след 15 минути оторизирани представители на парламентарните групи да се съберат в зала "Запад". По инициатива на Бюрото там ще се направи опит да се състави един проект за парламентарно решение с участието на всички. *(Звъни)*

(След почивката)

ПРЕДСЕДАТЕЛСТВУВАЩ ГИНЬО ГАНЕВ: Утре парламентарното заседание, не казвайте следобед, обратно е предложението и го чуите, моля ви! Чуите за какво става дума и тогава решавайте!

Във връзка с тази допълнителна точка от днешния дневен ред не можа да се реализира, налявам се общото ни намерение дебатите по проекта за конституция да се развият така, че утре в края на работния ден за парламента да се предложи конституционния проект на първо гласуване. За да стане това, в духа на всичко, което чухме преди малко, молбата на Бюрото е утре заседанието да започне от 10 часа, посветено само на Конституцията, за да има възможност повече от господа депутатите, поискали думата, да се изкажат и техните становища да се имат предвид в по-нататъшното разискване на проекта.

Да гласуваме ли това, или сте съгласни? Съгласни сме и без гласуване - утре заседанието да бъде от 10 часа.

(Звъни) Почивката се оказа по-дълга, но това не е от небрежност, а поради усилията, които се положиха от представителите на всички парламентарни сили. Въз основа на разискванията, които протекоха по допълнително създадената точка втора от днешния дневен ред и въз основа на консултациите, които се направиха, се предложи и се състави като проект следното решение. Нека да се чуе и ще преминем към неговото гласуване. След това, понеже часът е осем без четвърт, би трябвало за днес да приключим работата си, за да можем утре в 10, както вече стана уточняването, да продължим. Проект за решение:

Въз основа на изразените становища на парламентарните групи и на разискванията по точка втора от дневния ред на парламента на 28 май 1991 година по повод предложението на парламентарния Съюз на демократичните сили Велико Народно събрание на основание чл. 79, ал. 1 от Конституцията на Република България

РЕШИ:

1. Обсъждането на проекта за нова конституция да продължи така, че окончателното му гласуване в цялост чрез саморъчното вписване на имената на народните представители, съгласно чл. 143, ал. 3 от конституцията на Република България и чл. 87, ал. 2 и 3 от Правилника за организацията и дейността на Великото Народно събрание, да стане на 17 юли 1991 г. (сряда) в гр. Велико Търново. (*Ръкопляскация, викове "Браво!"*)

2.1. На основание чл. 78 точка 3 от действащата Конституция определя да се произведе национален референдум по чл. 1, ал. 1 от проекта за нова конституция във връзка с формата на бъдещото държавно управление.

2.2. Референдумът да бъде произведен въз основа на процедурните норми от Закона за допитването до народа, публикуван през 1983 г., и Указ N 1791 за прилагането на този закон, приложими в настоящите условия.

3. Предлага на Председателя (Президента) на Републиката на основание чл. 92, точка 6 от действащата Конституция да определи 6 юли 1991 г. (събота) за дата на произвеждането на националния референдум.

4. В зависимост от резултата на референдума, Комисията за изработване на проект за Конституция на България да предложи евентуални изменения в него.

5.1. На основание # 50, ал. 4 от преходните разпоредби към Закона за изменение и допълнение на Конституцията веднага след приемането на новата Конституция Великото Народно събрание да вземе решение на 17 юли тази година за своето саморазпускане.

5.2. Предлага на Председателя (Президента) на Републиката на основание чл. 92, т. 2 от действащата Конституция да насрочи едновременни избори за обикновено Народно събрание и за органи на местната държавна власт, които да се произведат през месец септември тази година.

6. След решението за своето саморазпускане Великото Народно събрание продължава да изпълнява функциите си до избирането на обикновеното Народно събрание, като обсъжда и приема най-неотложните закони, свързани с реформата и с новата Конституция.

Това е предложението. Ако няма бележки по него или други предложения, искам да повярвате на експертното позоваване на текстовете на конституцията.

Съгласни ли сте, господа?

Гласуваме докладвания проект за решение на Великото Народно събрание по точка 2 от днешния дневен ред.

Моля ви гласувайте, господа!

158 гласували за, 29 против и 37 въздържали се. Това решение на Великото Народно събрание се приема.

Господин Марко Тодоров поиска думата, за да прочете от името на парламентарния Съюз на демократичните сили кратко обръщение.

Има думата господин Марко Тодоров.

МАРКО ТОДОРОВ: Дами и господа народни представители! Искам да прочета едно кратко обръщение към нашите колеги, които са извън парламента.

"Обръщение към народните представители от СДС, напуснали заседанията на Великото Народно събрание:

Уважаеми колеги, днес, ръководени от желанието Седмото Велико Народно събрание да приключи успешно и във възможно най-кратки срокове своята работа, и то по начин, ненакърняващ интересите на страната и работата на правителството, направихме предложение, по което Великото Народно събрание прие важни решения.

В тях се определи срокът за приемане на Конституцията, разпускането на парламента, провеждането на нови парламентарни избори и референдум за определяне на държавното устройство. Оставащото за работа на Великото Народно събрание време трябва да се използва по един рационален начин за приемане на нов избирателен закон и на неотложните икономически закони. Необходими са съвместните усилия на всички народни представители, избрани със синята бюлетина, за приемането на една действително демократична конституция.

Отправяме апел към вас, народните представители на СДС, напуснали пленарните заседания, да заемете местата си в пленарната зала, за да можем със съвместни усилия да изпълним волята на българския народ, да дадем своя принос за разграждането на тоталитарната система и съграждането на нова България". *(Ръкопляскания)*

ПРЕДСЕДАТЕЛСТВУВАЩ ГИНЬО ГАНЕВ: Закривам заседанието. *(Звъни)* Утрешното заседание ще започне в 10,00 ч.

(Закрито в 20,00 ч.)

ПРЕДСЕДАТЕЛ:

Николай Тодоров

ЗАМЕСТНИК-ПРЕДСЕДАТЕЛ:

Гиньо Ганев